TARİHİ YARIMADADA YAĞMUR SUYU HASAT SİSTEMLERİ VE SU KULLANIMI

Nilgün AKMAN

"Deniz kenarında bir şehir var. Oranın kışı insana mutluluk veren bahar gibidir. Kırı, laleden lâl rengine bürünmüş olup, güzelliğinden dolayı suyunda taş yoktur. Temeli toprağın altına kök salmış üst kısmı ise yıldızlara ulaşmıştır. Hiçbir yükseklik ona erişemez" İbn Bibi

GİRİŞ

Tarih boyunca uygarlıklar su kıyılarının yanı sıra, su bakımından kısıtlı sarp ve kayalık arazilere de kurulmuştur. Kayalık bir yarımada üzerine kurulan Alanya Kalesi aynı zamanda sulak ve geniş bir ovaya sahiptir. Üç tarafı denizle çevrili yarımadanın yerleşim yeri olarak seçilmesinde; güvenlikli olması, ikliminin sağlıklı olması, tarım arazilerine ve otlaklara yakın olması ve liman için uygun bir koyunun bulunması dikkate alınmış olmalıdır. "Şehirler kurulurken, yüksek bir yerde, iklimi ılıman, bataklıktan uzak, güneye ya da batıya bakmayan ve yeterli besin kaynakları bulunan bölgeler yerleşim için seçilmelidir. Güvenli yollara, nehirlere ve denizden nakil imkânına sahip limanların bulunduğu alan seçildikten sonra, etrafı kule ve surlarla çevrilmelidir."[1] "Şehirler planlanırken uyulması gereken hususlar vardır. Öncelikle zarardan korumayı ele almalı ve şehrin etrafı surlarla çevrilmelidir. Şehir ulaşılması zor bir yere kurulmalıdır. Dağ başında yüksek ve sarp bir tepede ağaç veya taş bir köprüden geçilmedikçe ulaşılmayacak bir tarzda çevresi bir deniz veya bir nehir tarafından kuşatılan bir yer olmalıdır. Ayrıca ekim-dikim alanlarına, ormana ve en önemlisi de denize yakın ve bir limana sahip olmalıdır."[2]

1221 yılında Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubâd'ın şehri fethetmesi ve kışlık başkent olarak seçmesinden sonra Tarihi Yarımada'da imar çalışmalarına başlanmıştır. Helenistik dönem ile Bizans döneminden kalma sur duvarlarıyla birlikte alandaki eski çağlardan kalma yapı malzemeleri ve mimari kalıntılar da kullanılarak yeniden inşa edilen Alanya Kalesi; Kızıl Kule ve Tersane yapıları ile bugüne kadar gelen en iyi korunmuş ortaçağ kalesi olarak anılmaktadır. "Alanya Kalesi suyunun kıt olmasına ve güney-doğuya açılan vasat limanına

---

* Bu eser, *Tarihi Alanya Kalesi'nde Su, Elde Edilmesi ve Kullanımı* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Nilgün Akman, Alanya Hamdullah Emin Paşa üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Alanya 2019

[1] Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, Çev, Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Basım Yayım,2017,s.37

[2] İbn Haldun, *Mukaddime*, yayına hazırlayan, Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları,2018,s.635

karşın, verimli ve iyi sulanan bir art bölgeye sahiptir. Bunun yanı sıra Ege, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz kıyıları arasındaki büyük öneme sahip doğu-batı deniz ticaretinin yanında yer almaktadır"[3] Tarihi yerleşim alanında iklim koşullarına ve topografyaya uygun su yapıları inşa edildiği dikkat çekmektedir. Bu su yapıları sarnıçlar, temiz su havzaları, su iletim sistemleri, atık suların uzaklaştırılması ve yağmur suyu drenaj sistemleridir. Bu çalışmada Alanya Kalesi su yapıları ve su sistemi ile ilgili yazılı ve yazılı olmayan kaynaklardaki bilgiler araştırılmış ve edinilen bilgiler su hasat yöntemleri, uygulanması ve günümüze uyarlanması yönünden değerlendirilmiştir.

SU YAPILARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

"Yedi Bilgelerden Miletli Thales her şeyin ilk ilkesinin su olduğunu ileri sürdü; Herakleitos ateş, Pers rahipleri su ve ateş, Atinalıların "sahnelerin filozofu" dedikleri, Anksagoras'ın öğrencisi Euripides ise hava ve toprak. Euripides, toprağın gökten yağan yağmurlarla döllenip gebe kaldığını ve bu dünyadaki tüm insanların, tüm diğer canlıların yavrularının doğurduğunu söyledi.[4]

İnsanoğlu su kullanımı için binlerce yıldan beri çeşitli su yapıları inşa etmiş, Tarım ve yerleşim alanlarına suyun iletilebilmesi için barajlar, kanallar, su kemerleri, tüneller, sarnıçlar, hamamlar, çeşmeler gibi suyun ulaşılabilirliğini ve kullanımını kolaylaştıran sistemler geliştirmiştir. Canlıların içme ve temizlik için kullanımının dışında su, tarım, taşımacılık, hayvancılık için gereklidir. Kentlerin su ihtiyacının giderilmesi için su toprak, ahşap ve kurşun borular ile iletilmiş ve ortaya çıkan ihtiyaçlara göre yeni su yapıları inşa edilmiştir. Yerleşim merkezlerinde yer altı suları kuyular açılarak kullanılmış, su kaynakları konusunda yetersiz yerleşmelerde ise yağmur suları derlenerek açık ve kapalı su sarnıçlarında biriktirilmiştir.

Suyun zararından korunmak ve/veya sudan yararlanmak amacıyla binlerce yıldan beri çeşitli su yapıları inşa edilmiştir. En eski su yapıları, Nil, Fırat-Dicle, İndus, Huang-He havzalarında İ.Ö. III. Ve II. Binyıllarda özellikle akarsuların kontrol edilmesi ve sulamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.[5]Bugün için, en eski su yapısı Ürdün'de İ.Ö. IV. bin yıldan

[3] Scott Redford, *Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye/Alanya*), İstanbul, Eren Yayınevi, 2008, s.20

[4] Vitruvius, a.g.e., s. 295.

[5] Ünal Öziş 5. Dünya Su Forumu Bölgesel Hazırlık Süreci Türkiye Bölgesel Su Toplantıları Tarihi Su Yapıları Konferansı. Devlet Su İşleri II. Bölge Müdürlüğü Yayını ,İzmir,2007, s. 1

kaldığı düşünülen toprak dolgu Jawa Barajı'dır. Palermo Müzesi'nde sergilenen ve Nil Nehri'nin su seviyelerini gösterdiği düşünülen bir anıtın üzerindeki izlerin, İ.Ö. 3500-3000 yılları arasındaki bir dönemi tarihlendirdiği düşünülmektedir.[6] İ.Ö. 3000'lerde bilinen ilk Mısır Kralı Menes'in Memphis'i kurmak amacıyla bir baraj kurduğu Herodot Tarihinde anlatılır[7].

Kahire'nin Garawi Vadisi'nde bulunan ve İ.Ö. 2950-2750 tarihleri arasında inşa edildiği sanılan Sedd-El-Kefere Barajı'nın baraj yakınındaki bir mermer ocağında çalışan işçilere içme suyu temini için yapıldığı ileri sürülmektedir. Bu anlamda içme suyu sistemine sahip en eski baraj sayılmaktadır.[8] Su yapılarının ilk uygulanmaya başladığı Mısır, Mezopotamya, Filistin, Suriye, Anadolu, Yunanistan, İran ve Yemen gibi ülkelerde doğal olarak sulamaya da çok önem verilmiştir. Mezopotamya'da Sümerler zamanından kalan kanallar 13. yüzyıla kadar kullanılmıştır.[9] Muazzez İlmiye Çığ tarafından çevrilen Sümer tabletlerinden tablet 14'te şu bilgiler yer almaktadır: "Evler tek veya iki katlıdır. Bildiğiniz gibi ülkemizin havası çok sıcak, yağmuru azdır. Gerekli sular nehirlerden ve kanallardan kil künklerle gelir. Hemen her evde şırıl şırıl akan sular hem su gereksinimimizi karşılar hem de evlere serinlik verir.[10] Sümer tabletlerinde günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce Sümerlilerin su kültürü ve Nippur Kenti'nin kil tabletler üzerine işlenmiş haritasında su kanalları ve ırmaklara yer verilmiştir.

Doğayı gözlemleyerek çalışmalar yapan Thales, İ.Ö. 624-546 yılları arasında yaşamıştır. Yaptığı çalışmalar ile ilgili Heredot Tarihi'nde şöyle anlatılır: "Karun, ordusu ile Kızılırmak kıyısına geldiğinde ırmağı geçemez. Bunun üzerine Thales bir kanal kazarak ırmağı ikiye ayırır. Ordu ikiye bölünen ırmaktan geçer".[11] Thales'in ilk hidrolik mühendisi olduğu düşünülmektedir. Thales, bir fizikçi ve mühendistir. Thales'den öncekiler hakkında hiçbir bilgimiz olmadığına göre, ilk fizikçi ve mühendistir diyebiliriz. Gerek teorik gerek pratik olarak, su ile ilgili çalışmalar yaptığına göre, ilk Hidrolik mühendisinin Thales olduğunu söyleyebiliriz.[12] İ.Ö. 2000 -1700 yılları arasında Girit, kaldırımlı sokaklar, kanalizasyon ve

---

[6] Öziş, a.g.m., s.2-8

[7] Ünal Öziş, *Su Mühendisliği Tarihi Açısından Anadolu'daki Eski Su Yapıları,* İzmir, 1987, s.3

[8] Öziş, a.g.m.,s.3

[9] Mehmet Bildirici, *Tarihi Su Yapıları: Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke.* Devlet Su İşleri, 40. Kuruluş Yılı Yayını, Ankara, 1994, s.82

[10] Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerli Ludingirra*, İstanbul, 2003, s.82

[11] Herodotos,*Herodot Tarihi* Çev. M.Ökmen,Yunanca aslıyla karşılaştıran ve sunan, A.Erhat İstanbul,1973,s.63

[12] Eren Omay, *İlk Hidrolik Mühendisi:Thales*, Türkiye İnşaat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi (Ankara 25-27 Ekim1978) 7,Ankara,1978, s.15

sıhhi tesisat sistemine sahiptir. Şehir çok katlı ve birbirine bitişik evler ile girintili çıkıntılı sokaklardan oluşmaktadır. Girit sarayları, etrafında duvarlar olmadan bu şehirlerin ortasında yer alır.[13]

Su kullanımının tarım, hayvancılık ve taşımacılıkta önemli bir faktör olmasının yanı sıra kent yaşamında evlerde kullanılan suların sadece iletimi ve dağıtımı için değil, atık suların kanalizasyon sistemleri ile uzaklaştırılması çalışmaları da yapıldığı anlaşılmaktadır. Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden olan Çatalhöyük su kaynağı yakınına kurulmuş bir yerleşimdir.

İ.Ö. 7400-6000'lere tarihlenen ve 1951 yılında James Mellaart tarafından keşfedilen Çatalhöyük, Çarşamba Çayı'nın birikinti konisi üzerinde, Eski Konya Gölü kenarında kurulduğu ve yaklaşık iki bin yıl iskân edildiği düşünülmektedir.[14]

Karakuyu Hitit Barajı, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi Karakuyu köyü yakınlarındadır. İlk olarak 1931 yılında Hamit Zübeyir. Koşay ile H.H. Von der Osten tarafından bir yüzey araştırması sırasında bulunmuştur. İ.Ö. 1250-1220 yılları arasına tarihlendirilen yazıt,1933 yılında barajın bir planı ile birlikte yayımlanmıştır.[15] "Baraj gövdesi U şeklinde gölalanı ise dikdörtgendir. Dolu savağı kuzeyindedir. Gölalanı: 46.250 m² Göl hacmi: 323.750 m³ Von der Osten'e göre baraj yeri ve tekniği iyi seçilmiş, bugünkü mühendislik prensiplerine uymaktadır."[16] "Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve Urartular döneminden günümüze kadar gelmiş olan su yapılarından Menua (Semiramis/Şamran) Kanalı, Urartu Krallığı (İ.Ö.840-590) döneminde yapılmıştır."[17]

ALANYA KALESİ YAĞMUR SUYU HASAT VE DAĞITIM SİSTEMLERİ

Alanya Kalesi hidrolik sistemini oluşturan bileşenlerin her biri ayrı inceleme konusu olacak zenginliktedir. Yağmur suyunun derlenmesi, depolanması, iletilmesi, pis suyun uzaklaştırılması ve yoğun yağışlarda toprak kaybının ve heyelanın önlenmesi için geliştirilen sistemlerin yanı sıra hamam ve kanalizasyon sistemleri, ulaşım ve ticarette denizden

[13] Arif Müfid Mansel, *Dünya Tarihi- Ege ve Yunan Tarihi,* Ankara,1999

[14] Konya Büyükşehir Belediyesi,*Dünya Miras Listesinde Bir Neolitik Kent "Çatalhöyük",*Konya,2012

[15] https://www.hittitemonuments.com/index-t.htm(Erişim Tarihi,30.12.2018)

[16] Mehmet Bildirici,*5. Dünya Su Forumu Bölgesel Hazırlık Süreci Türkiye Bölgesel Su Toplantıları/Tarihi Su Yapıları Konferansı*,İzmir,2008, s.23

[17] Oktay Belli, *Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları*, İstanbul,1997, s.11

yararlanmak için inşa edilen liman yapıları hidrolik tarihi açısından Alanya Kalesi'nde günümüze kadar gelen yapı örnekleridir. Tarih Boyunca yaşanan çevrenin doğal yapısına uygun olarak akarsu ve kaynak sularına yakın ya da, kaynakların kıt olduğu bölgelerde, eğimli ve düz arazilerde farklı su sistemleri ve yapılar geliştirilmiştir. Alanya Kalesi kayalık bir yarımadaya kurulmuş surlarla çevrili bir kenttir. Kentin tatlı su ihtiyacının karşılanmasında yağmur suyunun depolanması, korunması, fazlasının kontrollü bir şekilde denize ulaştırılması ile ilgili birçok sistem kullanılmıştır. Eskil su sistemlerinde açık alanlar ve çatılardan yağış hasadı yoluyla sarnıçlar doldurulurken, arazide toprak kaybının önlenmesi amacı ile yağmur suyu drenaj kanalları oluşturulmuştur. Su ve atık su sistemine ilişkin bu yapılardan bazıları Alanya Kalesi'nde gözle görünür durumdadır. Konut sarnıçları ve ortak kullanılan sarnıçların bir kısmı işler durumdadır. Ayrıca hamam, çeşme, drenaj kanalı, liman gibi su sistemlerinin varlığı da bilinmektedir. Girene, Lifos ve Kırk Merdiven su kaynakları, azalan sularına rağmen bugün de varlığını korumaktadır. Araştırma kapsamında yağmur suyu hasadı, atık su sistemi, evsel ve kamu su kullanım kültürü gibi konularda örnek teşkil edeceği düşünülen su yapıları incelenmiştir. Alanya'da yazları sıcak ve kurak kışları ise ılık ve yağmurlu Akdeniz ikliminin hâkim olması nedeniyle yağışların yoğun olduğu dönemlerde yağmur suyunun depolanması, fazlasının drenaj sistemleri ile akışının yavaşlatılması ve yönlendirilmesi ile yeraltı su kaynaklarının beslenmesinin sağlanmasının yanı sıra kayalık bir yarımada üzerine kurulu Alanya Kalesinde toprak kaybının önlenmesi amacı ile sarnıçlarda biriktirilen suyun fazlasının en az zararla denize ulaştırılması için sistemler geliştirilmiştir. Yüzey akışına geçen yağmur suyunun depolanması için çeşitli su hasat sistemleri geliştirilmiştir. Alanya Kalesinde sarnıçların yağış alan mevsimlerde temiz kullanım suyuyla doldurulması için açık alanlarda oluşturulan temiz su havzaları, binaların çatılarında oluşturulan su toplama sistemleri, bahçe duvarları ve sur duvarları üzerinde görülen su toplama sistemleri bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Yağmur suyu hasadı, yağmur suyunun geçirimsiz yüzeylerden derlenmesi ve depolanmasıdır. Tarihi yarımadada sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapılar üzerinde günümüzde de gözlemlenebilen su hasat bileşenleri tespit edilmiştir. Su hasadının yapılabilmesi için arazinin konumu, yapının mimari özellikleri, çevresinde bulunan diğer yapılar ve arazi ile ilişkisi incelenmiş ve su hasadının yapılabilmesi için, açık arazide oluşturulan temiz su havzaları, çatı yüzeyleri, sur seyirdim terasları, sarnıç yüzeyleri, bahçe

duvarları kullanılarak yağmur suyu hasadının yapıldığı tespit edilmiştir. Alanya Kalesi'nde yağmur suyu hasat sistemi bileşenleri; pişmiş toprak künk ya da diğer adı ile terakota borular, ahşap oluk ve ahşap borular, sur seyirdim terasları ve bahçe duvarlarında izleri görülen harçlı oluklar ve çörtenlerdir.

Temiz Su Havzası Ve Sarnıçlar

Temiz su havzası su yönetimi, yağmur suyunun beslediği uygun arazinin seçimi ile başlayan ve seçilen alanın etrafının çevrilerek korumaya alınması, temizlik ve bakımının sağlanması ile devam eden, yağış ile beslenen temiz su havzasından akışa geçen yağışın dolaşıma girmesi ve depolanacağı sarnıca iletilmesini içeren bir süreçtir. Alanya Kalesi'nde açık arazide seçilen uygun alanın temiz su havzası olarak kullanılması için geçirimsiz yüzeyler temiz su derleme alanları olarak belirlenmiş insan ve hayvan girişinin engellenmesi için duvarla çevrilmiştir. Duvar ile çevrili bölümün temiz tutulması sağlanarak yağmur suyu bu alanlardan sarnıçlara yönlendirilmiştir. Alanya Kalesi'nde bugüne kadar tespit edilebilmiş iki büyük sarnıca ait su toplama havzası vardır. Bunlar; "Eski Pazar Kapısı Sarnıcı" ve "Keleççe Sarnıcı "olarak bilinen sarnıçlardır. Temiz su havzalarının bakımı yakın zamana kadar mahalle yaşayanlarınca yapılmıştır. Alanya Kalesi'ne şehir şebeke hattından su bağlanmasından sonra bu havzalar kendi haline terk edilmiştir. Keleççe sarnıcı temiz su havzası bitki ot temizliği yapılamamasına rağmen sarnıç bugün de işlevini sürdürmekte ve yakınında yaşayanlar tarafından sarnıç içine yerleştiren küçük bir su motoru ile pompalanarak temizlik ve bahçe sulamasında kullanılmaktadır.

Sarnıçlar

"Sarnıç kelimesi; "su depolamak üzere yapılmış üstü kapalı veya açık havuz" anlamındaki Arapça sıhricden (çoğulu saharic) gelmektedir. İran'da üstü kubbe örtülü ve havalandırma bacalı sarnıçlara âb-anbar denilmektedir."[18] Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının yetersiz ya da bulunmadığı durumlarda yağışların biriktirilebilmesi ve saklanması için sarnıçlar inşa edilmiştir. Dinlendirilmiş ve temiz su elde edilmesi için akarsu ya da kaynaklara yakın yerlerde de sarnıçlar inşa edilmiştir. Vitruvius'un Mimarlık Üzerine adlı eserinin VIII. Kitabı su üzerinedir. Bu kitapta su bulma yöntemleri, yağmur ve nehir suyu, sularının ayırt edici

[18] Mustafa Bektaşoğlu, *Anadolu'da Su Medeniyetleri Dizisi:1,Anadolu Şehrinin Su Yapıları*, Ankara,2013,s.97

özellikleri, suyun test edilmesi, su terazisi gibi kavramları inceledikten sonra Vitruvius (İ.Ö 90-20) "Su Kemerleri, Sarnıçlar, Kuyular" adlı bölümde su kaynağı olmayan yerlerde sarnıç yapılmasını önermektedir. Vitruvius, "zemin sertse veya suyun damarları çok derindeyse, (dipte su damarı yoksa) o zaman Signia harcı (hidrolik çimento/horasan harcı) ile sarnıçlar yapıp içine çatılardan veya daha yüksek yerlerden su birikmesini sağlayacağız"[19] der.

Kurak ve yarı kurak birçok eski yerleşim alanlarında yağmur suyu kullanım sisteminin örnekleri vardır. Yağmur suyu çatılardan, açık alanlardan toplanarak sarnıçlarda depolanmıştır. Sarnıçlar genel olarak toprak altına kazılmış, taşa oyulmuş ya da yüzeyde inşa edilmiş ve iç duvar yüzeyi ile tabanı geçirgen olmayan sıva ile sıvanmış, yağmur suyunun ya da kaynak suyunun depolandığı farklı büyüklüklerde su depolarıdır. Yağmur suyu binaların çatılarından ya da açık alanlarda geçirgen olmayan yüzeylerden toplanarak toprak ya da ahşap borular aracılığı ile sarnıçlarda biriktirilmiştir. Yüzey akışına geçen yağış binaların damları ya da açık alanlarda oluşturulan temiz su havzalarından pişmiş toprak künk, ahşap oluk ya da kayaya oyulmuş oluklar aracılığı ile sarnıca yönlendirilir. Sarnıçlar genellikle evin zemininde ve sarnıç ağzı mutfakta olacak şekilde konumlanmıştır. Arazinin yapısına uygun olarak; silindirik, kare, dikdörtgen yapıdaki sarnıçların bir tarafında sarnıç içine inen merdivenler yapılmıştır. Küçük ölçekli sarnıçlarda genel olarak merdiven bulunmaz bu sarnıçların temizliği seyyar merdivenler kullanılarak yapılır. Sarnıç içi ve zemini hidrolik sıva ile sıvalıdır. Sarnıçlar suyun depolanması öncesi genellikle Ekim-Kasım aylarında tamamen boşalmış ya da boşaltılarak temizlenir. Sarnıcın içine giren kişi tabanda biriken çamuru kovalara doldurur ve yukarıda bekleyen kişi de bu kovaları yukarıya çekerek boşaltır. Sarnıç içi su ile yıkanarak temizliği tamamlanır. İlk yağmurlar sarnıçlara yönlendirilmez. Su hasadının yapıldığı yüzeyin ilk yağmurlarda temizlenmesi sağlandıktan sonra yağmur suları kontrollü bir şekilde sarnıca yönlendirilir. Depolanan su evlerde çamaşır, bulaşık, banyo gibi kullanım alanları bulurken kırsal alanlarda tarım ve hayvancılıkta kullanılmıştır. Alanya Kalesi'nde sarnıçlarda biriktirilen su içme suyu dışındaki kullanım için biriktirilmiş olmalıdır. Akan suyun temiz olduğuna duyulan inanç ve alışkanlıklar nedeniyle kaliteli içme suyunun temini için yakın çevrede bulunan pınar ve kaynaklardan da su taşınmıştır. Bu alışkanlık günümüzde de devam etmektedir. "Selçuklular'da Taştdar-Su Erbabı'nın görevi eksiksiz bir su tedarikiydi. Hepsinden önemlisi sultanın sofrası için kaliteli su sağlamalı idi. Zira Selçuklular, bütün Türkler gibi,

[19] Vitruvius, a.g.e., s. 324

hatta bugünkü Türklerin de olduğu gibi, içme sularının kalitesine tıpkı Fransızların içtikleri şarabın kalitesine düşkün oldukları gibi düşkün idiler. Taştar'ın pozisyonu ağır çalışma getiren bir memuriyetti. Kuraklık dönemleri ve ulaştırma zorlukları ile mücadele etmeyi gerektiriyordu ve bazen beklenmeyen problemler de ortaya çıkıyor görevi daha da zor hale getiriyordu. Örneğin; I. İzzeddin Keykavus Kırşehir'de hastalığa yakalandığında Taştdar; suyu, yaklaşık 240 km kadar bir mesafeden taşınmasını gerektiren Fırat'tan tedarik etmek durumunda kalmıştı."[20]

Eski pazar kapısı sarnıcı ve temiz su havzası

Açık alanlarda yağmur suyu hasadının yapılabilmesi için, meyilli arazide oluşturulan temiz su havzalarından gelen yüzey akışı ve sarnıç damından derlenen yağış, oluklar ve borular aracılığı ile sarnıca yönlendirilmektedir. Alanya Kalesi'nde bugüne kadar tespit edilebilmiş iki büyük sarnıca ait su toplama havzası vardır. Bunlar; "Eski Pazar Kapısı Sarnıcı" ve "Keleççe Sarnıcı "olarak bilinen sarnıçlardır. Tophane Mahallesi 284 ada 1 parselde mülkiyeti Alanya Belediyesi'ne ait sarnıç Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda; doğal nitelikleri korunarak hizmet verebilecek alan ve yeni işlev verilebilecek sarnıç olarak geçmektedir. Otakbaşı Kapısı'nda bulunan Eski Pazar Kapısı Sarnıcı'nın su tedariki, Tophane Mahallesi 282 Ada 3 Parsel de bulunan Temiz Su Havzası'ndan elde edilmektedir. Konyalı'nın Alanya Kitabında bu bölüm ile ilgili: Otakbaşı Kapısı'nın iç tarafında ve hemen önünde 20*20 metre ebadında muazzam ve muhteşem bir sarnıç vardır. Sarnıç iki bölümden oluşmaktadır. Büyük sarnıçlar ihtiyati tedbir olarak böyle yapılırdı. Bir tarafı arızalanırsa diğer tarafı kullanılırdı (Konyalı,1946,s.188)demektedir. Sarnıcın temiz su havzası kuzeyde bulunan sur duvarına bitişik olarak çevrili alandır. İnsan ve hayvan girişi engellenerek sarnıca giden suyun temizliği sağlanmıştır. Duvar ile çevrili bu alanda yüzey akışına geçen su derlenerek sarnıca aktarılmaktadır. Sarnıç yakın zamana kadar şebeke suyu ile doldurularak depo olarak kullanılmıştır. 03.03.2019 tarihinde Alanya Kalesi Tophane Mahallesi Muhtarı Halit Erdoğan ile yapılan görüşmede; 1969 yılında açılan Alâeddin Keykubâd İlkokulu öğrencilerinin su ihtiyacının karşılanması için Eski Pazar Kapısı Sarnıcı'nın su deposu olarak kullanılmaya başlandığını ve bu sarnıç ile okul arasına çekilen su borusu ile okulun su ihtiyacının karşılandığını anlatmıştır. Temiz su havzasının temizlik ve bakımının okulun öğrencileri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Kendisinin de 1969

[20] Tamara Talbot Rice,çev. Tuna Taştan, *Anadolu Selçuklu Tarihi*,2015,s.91

yılında ilkokul üçüncü sınıfı bu okulda okuduğunu ve okulda öğrenciler için sarnıçtan gelen suyun doldurulduğu bir su küpü bulundurulduğunu suyu bu küpten içtiklerini anlatmıştır.[21]

Keleççe sarnıcı ve temiz su havzası

Alanya Kalesi 427 ada 7 parselde bulunan ve mülkiyeti hazineye ait sarnıç, kale yaşayanları tarafından "Keleççe Sarnıcı" olarak adlandırılmaktadır.756 m²'lik bir alanı kaplayan sarnıç, Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda; yeni işlev verilebilecek sarnıç olarak belirtilmiştir. Sarnıç sağlam durumdadır ve içinde depolanan su, kale yaşayanlarınca bahçe sulamakta kullanılmaktadır. Sarnıcın temiz su havzası Selçuklu Hamamı ile sarnıç arasında kalan kısımda duvarla yalıtılmış alandadır. Temiz su havzasını çeviren duvar günümüzde de sağlam durumdadır. Sarnıcın Selçuklu Hamamı'na yakınlığı ve büyüklüğü sarnıç suyunun su dolabı ve oluklar aracılığı ile hamama iletilebileceğini düşündürmektedir. Hisariçi Mahallesi yaşayanlarından Mehmet Aydoğan ve eşi Zahide Aydoğan ile kişisel iletişim görüşmesi yapılmıştır. Sarnıcın adının "Keleççe Sarnıcı" olduğunu belirtmişlerdir. 1950'li yıllarda Alanyalı Tevfik Azakoğlu tarafından sarnıcın üstünün temizlettirilerek, yüzeyinin beton sıva ile düzleştirildiğini, 1973 yılında da mahalleli tarafından sarnıcın içinin temizlenerek sarnıç zeminine ince bir sıva yapıldığını anlatmışlardır.[22] Sarnıcın kendine ait merdiveni vardır. Mehmet Aydoğan sarnıcın yanında bulunan evin su ihtiyacını şebeke suyu bağlanıncaya kadar bu sarnıçtan karşılandıklarını anlatmıştır.

Mecveddin sarnıcı su toplama sistemi

Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi, Camiönü Mevkiinde bulunan ve mülkiyeti hazineye ait olan, Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda 316 ada 6 parselde 317 m²lik bir alanı kaplayan Mecveddin Sarnıcı, özel proje alanı ve yeni işlev verilebilecek sarnıç olarak tanımlanmaktadır. 2010 yılında Hazine mülkiyetinde olan sarnıç Alanya Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. Restorasyonu yapılarak yeniden işlevlendirilmiş ve ziyarete açılmıştır. Sarnıcın içinde ahşap yürüme platformu ve aydınlatma sistemi oluşturularak dolaşım imkânı sağlanmıştır. Bu sarnıç Orta hisar içinde Akşebe mescidi ile Bedesten arasındadır. Halk ağzındaki adı "Mecvedin Sarnıcı"dır. Eni 13, uzunluğu 22 metredir. Sarnıç çok derindir. İçhisar'daki evler sularını buradan temin ederler. Sarnıç faal haldedir.[23] Evliya Çelebi sarnıcı

[21] Halit Erdoğan Alanya Kalesi Tophane Mahallesi Yaşayanı, kişisel iletişim,2019
[22] Mehmet ve Zahide Aydoğan Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanları, kişisel iletişim,2018
[23] İbrahim Hakkı Konyalı, Alanya (Alâiyye)Tarihi-Turistik Kılavuz, İstanbul,1946,s.318

"Necmeddin Sarnıcı" olarak adlandırmaktadır.[24] Mecveddin Sarnıcı su hasadı, Tarihi Bedesten Yapısı üzeri ve sarnıç damı yüzeyinden yönlendirilmektedir. Mecveddin Sarnıcı'na kuzey ve güney yönlerde bulunan iki ayrı merdivenle inilebilmektedir. İçte birbirine bağlı kemerli tonozlarla kapalı iki büyük mekân vardır. Doğal kaya üzerine inşa edilmiş yapı 13mx22.20 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır ve 317 m^2lik bir alana sahiptir. Sarnıcın su çekme bacası sarnıç damı yüzeyinden duvar ile yalıtılmıştır. Su çekme/alma kısmı sarnıcın su hasat bölümünden ayrılmıştır. Bu şekilde sarnıcın içine su alınan yüzeyinin kirlenmesi önlenmiştir. Ayrıca sarnıcın üst yüzeyi etrafını çeviren yaklaşık 1,5 metre yüksekliğinde inşa edilmiş duvar ile de koruma altına alınmıştır. Sarnıç damında bulunan havalandırma bacaları sarnıcın içinde hava akımını sağlamakta ve sarnıç suyu soğuk ve temiz kalmaktadır. Sarnıçtan su alırken dışarıya dökülen suların yönlendirildiği küçük bir yalak vardır. Bu yalakta biriken su ile de hayvanlar sulanır. Sarnıçtan alınan su çok kıymetlidir ve tek bir damlası bile boşa harcanmaz. Suyun sınırlı olması, kullanımı konusunda da tasarruf ön planda tutularak kullanım yöntemleri konusunda farklı çözüm üretilmesine neden olmuştur. Mecveddin Sarnıcı'ndan suyun alınması ile ilgili olarak Konyalı şöyle anlatır: Su, (Mecveddin Sarnıcı'ndan) kova ile alınır. Alâiyye'liler sarnıçlara tulumba kurulmasını hoş görmüyorlar. Su kova ile dövüldükçe durulur ve dinlenirmiş. Şehir şebeke suyunun bağlandığı 1960'lı yıllara kadar sarnıç kullanılmaya devam etmiştir.[25] Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi'nde muhtarlık yapmış 1934 Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi doğumlu Galip Dizdaroğlu ile yapılan yüz yüze görüşmede Mecvedin Sarnıcı'nı Le'biderya olarak tanımlamıştır. Le'biderya; Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte deniz kenarı olarak tanımlanmaktadır. Dizdaroğlu Le'biderya tanımını yaparken deniz, dere, çay gibi suların hareketli olduğu için temiz su olduğunu sarnıcın büyüklüğünden dolayı bir tarafından suya dokunulduğunda suyun dalgalandığını ve bu nedenle Le'biderya olduğunu ve suyunun temiz ve soğuk olduğunu anlatmıştır. Galip Dizdaroğlu, büyük sarnıçların mahalle halkı tarafından yağmurlar başlamadan Ekim-Kasım aylarında temizlediklerini anlatmıştır. Mecveddin Sarnıcı'nın yakınında evi bulunan Alirıza Kayhan'ın anneannesi Fatma Hanım ya da mahallede söylenen adı ile Anakadın'ın, sarnıçtan su alanları kontrol ettiğini, fazla su alınmasını engellediğini ve herkesin eşit su almasını sağladığını hatırlamaktadır.[26] Müşerref Kayhan ile yapılan görüşmede; "Ebekadın" olarak bilinen "Anakadın Teyze" sarnıçtan

[24] Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz(1671-1672),9.cilt, İstanbul,1935,s.299

[25] Konyalı,a.g.e.,s.319

[26] Galip Dizdaroğlu, Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanı,kişisel iletişim,2018

alınan suyun eşit dağıtılmasını sağlardı. İç Kale'nin bir aile tarafından tapulanacağı bilgisi geldiğinde Anakadın hükümetten tespite gelenlerin karşısına çıkar ve: "Kale bizim malımız, feda olsun canımız, bu İç Kale elden giderse denize iner kanımız der.[27] Hisariçi Mahallesi'nde derler ki, Anakadın hükümet yetkililerinin karşısına çıkıp bunu söylediği için İç Kale hükümette kalmıştır. 1934 Hisariçi Mahallesi doğumlu Müşerref Kayhan, 19 Haziran 1969 yılında Cevdet Sunay Alanya'ya geldiğinde kalenin kadınlarını toplayıp karşısına çıkar ve dileklerini dile getirir; "Su isteriz." Su kaynakları yetersiz Alanya Kalesi yaşayanları için su, hazine niteliğinde kıymetlidir.

Pazar sarnıcı su toplama sistemi

Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi, Camiönü Mevkiinde bulunan ve mülkiyeti hazineye ait olan, Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda 316 ada 3 parselde 127 m²'lik bir alanda yer alan Pazar Sarnıcı özel proje alanı olarak geçmektedir. Sarnıç Bedesten yapısının kuzey-doğu köşesine birleşiktir. Kültürel amaçlı kullanılmak üzere Alanya Belediyesi'ne tahsisi gerçekleştirilen sarnıcın rölöve- restorasyon projesi Antalya Kültür Varlıkları Bölge Koruma Kurulu tarafından onaylanmış ve restorasyonu tamamlanmıştır. .Pazar Sarnıcı su hasat sistemi yakınındaki Süleymaniye Camii'nin çatısından toparlanan yağış camii çatısındaki oluklardan künkler aracılığı ile caminin yanındaki avlu duvarı üzerindeki su oluğuna oradan da ahşap su olukları ile Pazar Sarnıcı'na yönlendirilmektedir.

Esat burcu sarnıcı su hasat sistemi

Esat Burcu/Esed Burcu; Alanya Kalesi bugünkü Tophane Mahallesi sınırları içinde kalan burç 481 Ada 3 Parsel numaralı sur duvarı üzerinde yer alır. Esat Burcu'ndan Uğrun Kapı olarak bilinen ikinci kuleye doğru tırmanan surların üzerinde bulunan burç aynı zamanda sarnıçtır. Sarnıç, Alanya Kalesi'ndeki Çeşmeli sarnıçlarındandır. Burcun adına Esed ya da Esat Burcu denmesi ile ilgili kesin bilgi edinilemese de halk arasında Esat Burcu olarak anılmaktadır.

Mehmet Ali Hacıgökmen'e göre, İç kaleden Tophaneye kadar inen surları Esededdin Ayaz yaptırmış olmalıdır. Burcun hiçbir yerinde kitabe yoktur. Bu durum Şarabsa Han kitabesinin son satırı kazınıp, Emir Esededdin isminin yok edilmesini hatırlatmaktadır. Şarabsa Hanının

[27] Müserref Kayhan, Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanı,kişisel iletişim,2019

adının Şarab-sâlâr'dan geldiği gibi, burcun adı da emir Esededdin'in adından gelmiş olmalıdır.[28]

Alanya Kalesi'nde yaşamın bugün de sürmesi ve kalede yaşayanların köklerinin eskilere dayanması nedeni ile kültür sürekliliğinin izlerinin görülmesi açısından önemli bir örnektir. Esat Burcu adı verilen yerde bulunan sarnıcın su besleme sistemi sur duvarı üzerinde harç ile oluşturulmuş bir oluk vasıtası ile yapılmaktadır. Sur duvarı üzerindeki su oluğu ile sarnıca yönlendirilen su, sarnıç ağzına yönlendirilen başka bir düzenekle devam eder. Akışa geçen ve sarnıca yönlendirilen su, sarnıcın giriş ağzından sarnıç gövdesine akar. Depolanan suyu çekmek için sarnıç ağzı ya da sarnıç bacası denen kısım kullanılır. Esat burcu Sarnıcı aynı zamanda Alanya Kalesi çeşmeli sarnıçlarından birisidir.

Konut çatı yüzeyinden yağmur suyu hasadı

Konut sarnıçlarının doldurulması için kullanılan su hasat sistemi evin kendi çatısı üzerine düşen yağmur sularının, yağmur olukları aracılığıyla sarnıca yönlendirilmesi için oluşturulan bileşenlerle sağlanır. Hasat çatının bir bölümünden yapılmakta, çatı yüzeyine düşen yağışın bir kısmı sarnıca yönlendirilmekte böylece ani taşma riski ortadan kaldırılmaktadır. Evlerin düz toprak dam yüzeyi ya da kiremit çatı yüzeyinin bir bölümünde çatı oluk sistemi oluşturulmaktadır. Toprak dam ya da kiremit damdan su, oluklara yönlendirilmeden önce çatı bakımı ve temizliği yapılır. Toprak dam ilk yağmurlarda bakıma alınır. Her toprak damda bulunan ve bölgede "Yuvak" olarak adlandırılan silindir biçimindeki taş ile çatı yüzeyindeki toprak sıkıştırılır. Bölgede "Yuvak" olarak adlandırılan bu taş, "Loğ Taşı" olarak da bilinir. Böylece hem evin toprak damından odalara su sızması önlenir hem de sarnıca giden suya toprak karışımı engellenir. Sarnıç su sistemi, yağmur suyunun çatıya ve yapıya zarar vermeden uzaklaştırılmasını sağlamak ve sarnıç suyunun tedarik edileceği biçimde su tesisatı oluşturulmuştur. Su Tesisatında günün koşullarına uygun olarak ahşap malzeme kullanılmıştır. Oluk ve düşey yağmur boruları aracılığı ile çatıdan uzaklaştırılan sular ilk yağmurlarda sarnıçlara bırakılmaz. Öncelikle çatı yüzey temizliğinin sağlanması için bol yağışlı mevsim beklenmektedir. Yağmur suyunun çatıdan sarnıca aktarımını sağlayan ahşap oluk çatının tamamından gelen suyu sarnıca vermez. Genelde sarnıcın bulunduğu taraftaki toprak dam, ya da kiremit örtülü kısımdan su kontrollü olarak içeriye alınır. Sarnıca suyun bağlantısını sağlayan ahşap oluk içeride de devam eder. Yörede "Sarnıç

[28] Mehmet Ali Hacıgökmen,*Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,(cilt/sayı,27),2010,s.472

Ağzı" ya da "Sarnıç Bacası" olarak adlandırılan sarnıç girişindeki toprak künkle bağlantıyı sağlayan koni biçimindeki bileşen bazı evlerde sacdan, bazı evlerde de topraktan imal edilmiştir.

ÇEŞMELİ SARNIÇLAR

Alanya Kalesi alan araştırmaları ve yazılı kaynak araştırmaları sırasında bazı sarnıçlarda çeşme tesisatının varlığı tespit edilmiştir. 438 Ada 6 Parselde bulunan sarnıç yapısı ve çeşme tesisatının günümüzde de sahipleri tarafından kullanılmış olması çeşmeli sarnıç mimarisi için önemli bir örnektir. Çeşme sarnıcın yer aldığı toprak zeminden aşağıda olduğu için sarnıç çeşmesine taş basamaklı merdivenle inilmektedir. Sarnıcın suyu yanındaki evin çatısından su oluğu aracılığı ile sarnıca yönlendirilmektedir. Çeşme tesisatı sarnıç suyunun verimli kullanılması için sarnıç zeminine yakın yapılmasının yanı sıra zeminde biriken çamurun çeşmeden akmaması için sarnıç zemininden yaklaşık 20-30 santim yukarıya yapılmıştır. "Süleymaniye Camii Abdestlik Çeşmesi" günümüzde de kullanılmaktadır. Alan araştırmaları sırasında belgelenen çeşmeli sarnıçlar şunlardır: Tophane Mahallesi Esat Burcu 481 Ada 3 Parsel, Hisariçi Mahallesi 308 Ada 7 Parsel, Hisariçi Mahallesi Süleymaniye Camii Sarnıcı ve Çeşme 309 Ada 3 Parsel, Hisariçi Mahallesi 323 Ada 2 Parsel, Hisariçi Mahallesi 424 Ada 1 Parsel, Hisariçi Mahallesi 438 Ada 6 parsellerde bulunan sarnıçlardır.

ÇEŞMELER

Osmanlı dönemi çeşmesi

Hisariçi Mahallesi 432 ada 11 Parselde yer alan çeşme Osmanlı Dönemine ait ve yuvarlak kemerli niş biçimindedir. 23.07.1999 yılında tescillenmiş ve yakın geçmişte onarılarak sıvandığı ve nişin içinin fayans ile kaplandığı belirtilmiştir.[29]

Selçuklu dönemi çeşmesi

Hisariçi Mahallesi 438 Ada 6 Parselde bulunan çeşme Antalya Valiliği –Alanya Kültür Envanterinde; 13. yüzyıl Selçuklu yapısı olarak 23.07.1999 yılında tescil edilmiştir. Tescil fişinde, sağlam durumda olduğu ve bir sarnıca bitişik olduğu ve çeşme zeminden daha aşağıda olduğu için taş basamaklı merdivenle inildiği belirtilmiştir.[30]

Girene Çeşmesi

[29] Antalya Valiliği;*Antalya Kültür Envanteri Alanya*,Antalya,2003,s.102

[30] Antalya Valiliği, a.g.e.,s.103

Tophane Mahallesi 288 Ada 2 Parsel 'de yer alan ve Girene Çeşmesi olarak bilinen çeşme envanter fişinde; 13.yüzyıl Selçuklu yapısı olduğu, yöresel taştan yapıldığı ve bir adet kurnasının bulunduğu belirtilmiştir. 2011 yılında bitişiğinde bulunan ve Tanımsız Yapılar olarak adlandırılan Tarihi Sarnıç yapıları ile birlikte Antalya Röleve ve Anıtlar Kurulu tarafından yaptırılan uygulama projesinde çimento harcın temizlenmesi önerilmiştir. Restorasyonu yapılan çeşmenin suyu günümüzde de akmaya devam etmektedir. Evliya Çelebi bu çeşmeyi Alâeddin Keykubâd tarafından yapıldığını anlatır ve şöyle der: "Şehrin üç hanı ve bir hamamı var, altı ay işler altı ay işlemez ve Alâüddin Şahın bir çeşmesi var Emri Huda ile kayadan çıkar bir ayındır.[31] Girene Çeşmesi'nin suyu sur dışındaki kaynaktan surun altından açılan bir kanal ile çeşmeye, hamama ve dükkânlara dağıtılması açısından burada bir su dağıtım sistemi olduğu söylenebilir. Girene Çeşmesi'nin bitişiğinde bulunan ve Tanımsız Yapılar olarak adlandırılan Tarihi Sarnıç yapılarının duvarında sıva altında zamanla tahrip olmasından dolayı künk düzenekleri gözlenmiştir. Girene Çeşmesi'ne bitişik Tarihi Sarnıç yapısı su dağıtım sisteminin bir parçası olmalıdır.

Graffitili çeşme

AKKAİP'na bağlı olarak hazırlanan "Alanya Kızılkule-Tophane Eksen Projesi" kapsamında 2011 yılında birinci etap çalışmaları sonunda Kızıl Kule- Tophane arasında yapılan çevre düzenlemeleri sırasında 292 Ada 1 Parsel sınırları içerisinde bir çeşme yapısı ortaya çıkarılmıştır. Çeşmenin üzerinde Alanya Kalesi'nin özgün ayrıntılarından olan Graffitilerin tespit edilmesi nedeni ile çeşme, Graffitili Çeşme olarak adlandırılmıştır

ALANYA KALESİ YERALTI SUYU VE KUYULAR

Alanya Kalesi'nin en önemli özelliği bu bölgedeki yerleşimin, geçmişten günümüze kesintisiz sürmesidir. Ayrıca Kızıl Kule, Tersane, Tophane gibi Selçuklu dönemi eserlerinin yanı sıra, yaklaşık 6,5 km uzunluğundaki surları, 400'e yakın sarnıcı, kiliseleri, camileri, geleneksel sivil mimarlık örnekleri ile somut ve somut olmayan kültürel öğeleri kendinde barındıran bir açık hava müzesi görünümündedir. Alanya Kalesi'ne ait yapılan çalışmalarda henüz su kemerleri ve borular aracılığı ile kaleye su getirildiğine dair buluntulara rastlanmamıştır. Ayrıca, Kızıl Kule yakınında bulunan Girene Çeşmesi su kaynağı ile Kırk Merdiven su kaynağı ve Lifos su kaynağı dışında yer altı sularının varlığı da henüz

[31] Evliya Çelebi,a.g.e.s.297

saptanmamıştır. Tarihi yerleşim alanında iklim koşullarına ve topografyaya uygun yapılar inşa edildiği dikkat çekmektedir.

Tersane Kuyusu

Kuzey- batı yönündeki eski limandan girilen tersane yapısı her birinin genişliği 7.70 m olan, en uzunu 43 m en kısası 32 m uzunlukta 5 adet tonozlu gözden ve 6. göz olarak adlandırabileceğimiz Tersane deposundan oluşmaktadır. Gözleri birbirlerinden ayıran sivri kemerli duvarlardan oluşan yapı 57 m uzunlukta ve 40 m derinliktedir. Üçüncü gözün kara tarafında bir tatlı suyu kuyusu bulunmaktadır. Konyalı Tersane Kuyusu ile ilgili şu bilgileri verir: Alâiyye Tersanesi, Alâiyye koyunun batısında aşağı hisarın doğu eteğinde ve Kızılkule'nin güneyindedir. Tersane denize açılan beş göz, bir depo, bir muhafız ve memurlar odası ve bir mescitten oluşmaktadır. Üçüncü gözün kara tarafında bir pınar kaynar, kuyu haline konan bu tatlı su tersanedekilerin su ihtiyacını karşılardı.[32] Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planında tanımlanan alt projelerden biri olan "Kızılkule - Tophane Ekseni" projesi kapsamında 2011 yılında birinci etap çalışmaları sonunda, Kızıl Kule-Tophane arasında yapılan çevre düzenlemeleri kapsamında Selçuklu Tersanesi içinde üçüncü gözde bulunan atıl su kuyusu temizlenmiştir. Alanya Kalesi Yaşayanlarından 1945 Tophane Mahallesi doğumlu Atiye Doydu, Tersane içindeki su kuyusu ile ilgili hatırladıklarını anlatırken Tophane Mahallesi'nde şebeke suyu olmadığı için yer örtülerini deniz kıyısına götürüp yıkadıklarını anlatmıştır. Kuyunun oldukça derin olduğunu, kovalarla suyu çektiklerini ve evlerde kullanılan pamuklu kumaştan dokunan ve bölgede "Çaput Dokuma Yolluk" olarak adlandırılan dokuma yer örtülerini deniz suyunda yıkadıktan sonra Tersane kuyusundan çektikleri tatlı su ile duruladıklarını anlatmıştır. Kıl ve yün dokumaların tatlı su ile durulanmasına gerek olmadığını ama Çaput Dokuma Yolluk'ların durulanmazsa çok sert olduğunu belirtmiştir. Tersane kuyusunun suyunu içtiklerini ama suyun biraz yavan olduğunu da anlatmıştır.[33]

Girene Çeşmesi Su Kaynağı

1963 yılında Alanya Belediyesi Su İşleri'nde ustabaşı olarak çalışan 1937 doğumlu Sebahattin Kılınçay ile Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşmede Girene Çeşmesi kaynağının Mahalle Kapısının (Tophane Kapısı/Aşağı Kapı) dışında olduğunu anlatmıştır. Bu su kaynağından Girene Çeşmesi'ne gelen suyun kesilmesi nedeni ile "Girene

[32] Konyalı,a.g.e.,s.209
[33] Atiye Doydu Alanya Kalesi Tophane Mahallesi Yaşayanı, kişisel iletişim,2019

Çeşmesi'nin arkasındaki su kanalını temizlediğini anlatmıştır. Bu kaynağın aynı zamanda Aşağı Kale Hamamı'nın ve "Lifos Suyu"nun da kaynağı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.[34] "Girene Çeşmesi" Su Kaynağı bugün de varlığını sürdürmektedir. İhtiyaç dışı kalması nedeni ile kaynak yeri bakımsız ve harap durumdadır.1935 doğumlu İsmet Düşün Girene Suyu'nu Tophane Mahallesi yaşayanlarının kullandığını Lifos suyunu ise gemicilerin kullandığını anlatmıştır.[35]

Lifos Suyu

1970'li yılların sonuna kadar deniz kıyısında kayalıkların arasında denizle neredeyse iç içe bulunan Lifos Su Kaynağı iskeledeki balıkçılar için tatlı su kaynağıdır. Alanya Kalesi yaşayanları da su konusunda sıkıntıya düştüklerinde bu sudan yararlanmışlardır. Lifos Suyu'nun bağırsak gevşetici etkisi olduğu da yöre halkı arasındaki söylencelere konu olmuştur.2000'li yılların başında Tarih öğretmeni Oğuz Korum'un teşvikleri ile Lifos Suyu'nun yeri belirlenmiş ve Alanya Belediyesi tarafından etrafında düzenleme yapılmıştır. Bu kaynak günümüzde, denizin doldurulması sebebi ile bugünkü gezi teknelerinin hareket ettiği balıkçı barınağı ile arada kalan yolun batısında bulunur. Lifos suyu ile ilgili bugün yaşayanlarca anlatılanlara göre yakın zamana kadar bu su kaynağının kullanıldığı anlaşılmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı, Kâtip Çelebi'nin (1609-1657) Alanya'yı anlatırken "Alâiyye'nin Bağdad kadar kalesi vardır ve gayet metin üç kattır, kapuları denize açılır İçinde sarnıcı vardır, akarsuyu yoktur. Taşra kalesi önünden, taştan bir su çıkar, ayağı denize akar" dediğini aktarır ve Kâtip Çelebi'nin hata ettiğini belirtir."[36] Kâtip Çelebi'den aktarılan bu bilgide sözü geçen kaynak Lifos Suyu ile ilgili olabilir. Vasos Voyacoğlu Alanya kitabında Lifos suyunu: "Limanda gümrüğün yanında Lifos Kuyusu derler bir kuyu vardı buradan tekneler için pompa ile su çıkarırlardı."[37] Aynı su kaynağı ile ilgili Murat Koçak Alanya'dan Nea Ionia'ya kitabında: "Lifos çok eski bir kaynaktır. Ligori'nin evinin(İskeledeki bu ev Kabaklar Evi olarak bilinir) biraz ilerisindedir. Tekneler uzun süre bu kaynaktan su aldılar" şeklinde bahseder.

[34] Sebahattin Kılınçay Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi Yaşayanı, kişisel iletişim,2018

[35] İsmet Düşün Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi Yaşayanı, kişisel iletişim,2017

[36] Konyalı,a.g.e.,s.320

[37] Vasos Voyacoğlu *Alanya*, Alanya,2002,s.35

Kırk Merdiven Su Kaynağı

Kırk Merdiven ya da Cleopatra Havuzu olarak bilinen koy, Alanyalıların "Kalearkası" olarak adlandırdıkları mevkidedir. Ehmedek İçkale'sinden denize dik inilen bugünkü ormanlık alanda kayalıkların hemen üstünde kayaya oyulmuş bir tünelden geçerek, basamaklı bir merdiven aracılığı ile deniz kıyısına kayalıklara inilir. Deniz kıyısına çıkmadan önce merdivenlerin bittiği yerde küçük bir in, bir mağara yapısı vardır. Mağara yapısından deniz kıyısına doğal bir kapı ile çıkılır. Bu doğal kapıdan çıkmadan hemen önce zeminde merdivenlerin bitiminde su kaynağı ve su kaynağından çıkan suyun birikmesini sağlayan küçük bir küveti andıran yaklaşık bir metreye bir metre havuz biçiminde bir yapı kalıntısı mevcuttur. Alanyalılar buraya Kırk Merdiven, Kırk Merdiven'in deniz ile buluştuğu küçük koya da Cleopatra Havuzu derler. Cleopatra'nın burada denize girdiğine inanılır. Dizdar Kulesi'nden sahildeki Kırk Merdiven denilen kaynağa gizli bir yol vardı. Zamanla bu yol bozulmuştur. Aşağı taraflarda bazı parçalarını görmek mümkündür. Bu yoldan kuleye su alınırdı.[38] Çalışmanın yapıldığı alanda mahalle sakinleri ile yapılan kişisel iletişim görüşmelerinde birbirini destekleyen anlatımlara rastlanmıştır.

Denizciler için su kaynaklarına ulaşmak önemli bir konudur. Alanya'da bu bölgeye balık tutmaya gelenler tarafından anlatılanlar tatlı su kaynağının kullanıldığını göstermektedir. 1940 Alanya doğumlu emekli öğretmen Mehmet Akman balık tutmak için bu bölgeyi kullandıklarını ve Merdivenlerden inerek kaynaktan su içtiklerini anlatmıştır.[39](Akman, M. Kişisel iletişim, 2018). Alanya Kalesi eski muhtarlarından 1935 doğumlu İsmet Düşün bu su kaynağı ile ilgili bilgilerini şu şekilde aktarmıştır:" Kırk Merdiven'e ormanın içinden inerdik, tünelden geçer, merdivenden aşağıya deniz kıyısına inerdik. Denizde yüzer sonra suyun çıktığı yalağın içindeki çakılları elimizle kenara alırdık, avucumuzla suyu alır içerdik" diye anlatmıştır.[40] Su, günlük ihtiyaçların giderilmesi dışında söylencelere de konu olmuştur. Kırk Merdiven 'deki su kaynağında bir Ejderha vardır. Halk her yıl bir genç kızı ejderhaya kurban vererek bu kaynaktan su alabilmektedir. Sıra Kale'nin sultanının kızına geldiğinde herkes çok üzülür. Genç kız halkı tarafından çok sevilmektedir. Hep birlikte dua ederler. Avcıların piri Agıos Georgios (Aya Yorgi) Tarsus Silifke üzerinden Alanya'ya gelerek ejderha ile savaşır. Ejderha kuzeye doğru kaçar. Aya Yorgi atı ile ejderhanın peşine düşer.

[38] Konyalı, a.g.e.,s. 192

[39] Mehmet Akman,Emekli Öğretmen, kişisel iletişim,2018

[40] İsmet Düşün,Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi Yaşayanı,kişisel iletişim,2017

Atının ayağı Şekerhane Mahallesi'nin birkaç yüz metre kuzeyinde yere değer ve atın ayağının değdiği yerden bir su çıkar. Burası "Sekiççe Ayazması" olarak anılmaktadır. Atın ayağı ikinci kez Çiçekler'in evinin yakınında bir yere değer. Buradaki çeşme günümüzde "Çiçekler Çeşmesi" olarak anılmaktadır. Üçüncü olarak bugünkü Hıdırellez Mevkii'ne ulaşır ve ejderhayı orada öldürür. Efsaneye göre halk Aya Yorgi'yi burada bir çoban atının üstünde görür. Bu üçüncü noktada da bir su fışkırır. Bugün bu suyun bulunduğu yerde bir çeşme vardır. Ortodokslar için burası kutsal bir mekândır. Günümüze kadar gelen ve restorasyonu Alanya Belediyesi tarafından yapılan Hıdırellez Kilisesi, Hıdırellez Suyu'nun yakınındadır. Ortodoks camiada "Başın dara düşünce Alanya'daki Aya Yorgi'den (mekân ve makam olarak) yardım dile" inanışı vardır.

ALANYA KALESİ HAMAM YAPILARI

Alanya Kalesi tarih boyunca yerleşimin sürdüğü bir alan olması nedeni ile yerleşim alanında yaşayanların su kullanımı ile ilgili, liman yapıları, hamam yapıları, sarnıçlar, çeşmeler, köprüler, hendek gibi su yapıları inşa edilmiştir. Su yapıları içerisinde hamamlar özel bir yer teşkil etmektedir. Temizlenmenin tarihi farklı coğrafyalarda, farklı kültürler tarafından benzer gelenekler ve ritüellerin geliştirilmesine neden olmuştur. Temizlenmek için en pratik yöntem su ile yapılan temizliktir. Bu nedenle su kenarları temizlenmek için tercih edilmiştir. Yerleşik hayata geçiş temizlenmek için kapalı bir mekâna olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Hamam, suyun ısıtılarak kullanıma sunulduğu tesistir. Yeraltı sularının kullanıldığı bazı yapılara da bazen hamam denilmekle beraber bunlara Türkçede kaplıca ve suyun genellikle tabii olarak sıcak oluşundan dolayı ılıca adı verilir.

XII-XIII. yüzyıl hamamları antik geleneği devam ettiren Bizans hamamlarının hemen hemen tam bir benzeri olduğu, hatta bu benzerliğin sadece mimari ve tesisatta kalmayıp, süsleme ve bezemelerde de izlerinin sürdüğü bilinmektedir. Ancak onlardan farklı olarak, Müslümanlığın şartlarına uygun bir şekilde temizlenilebilmesi için, antik devir hamamlarında görülen soğuk ve sıcak su havuzlarının kaldırıldığı, bunun yerine kurnalardan akan su ile yıkanma usulünün konulduğu dikkati çekmektedir.[41]

Su ve ısıtma tesisatı bakımından antik örneklerden faydalanan, fakat İslami hükümlere uygun olarak ve genellikle sadece temizlik için yapılmış bulunan Anadolu Türk hamamlarında, daha önce ev, cami, medrese, tekke gibi yapılarda rastlanılan, aksiyal

[41] https://islamansiklopedisi. org.tr/hamam#1 (Erişim tarihi:20.04.2019)

eyvanlı, köşe halvetli merkezi mekân şemasının tatbikatı, Türk Hamamlarının başlıca özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.[42] Selçuklular zamanında çok gelişen eserler arasında hamamlar da önemli bir yer tutar. Göçebe Türkler deriden yapılmış ve çerge denilen çadır hamamlarda yıkanıyorlardı. Orta-Asya Türk devletlerinde hükümdarların kullandığı bu hamam Bizans'a da geçmiş olup imparatorlar sefere çıktıkları zaman çadır-hamamda banyo yapıyorlardı. Bu göçebe kültürünün Selçuklularla birlikte Yakın-Doğuya gelmiş olması doğaldır. I. Alâeddin Keykûbâd Anadolu'da Hamâm-i seferî denilen bu çadır hamam ile birlikte sefere çıkıyor; altın, gümüş takımlar, amber kokular bu hamamın levazımatında bulunuyor idi. Hârizm -şâhlar ordusunda da mevcûd olan bu hamam eski adı ile çerge ismini muhafaza ediyordu. Yarı göçebe olan Ak-Koyunluların da çerge'yi kullandıklarını biliyoruz.[43] Selçuklularda umumi hamamlar şehirlerin çok önemli birer parçası olarak görülüyordu ve her şehirde bunlardan yeterli derecede bulunmaktaydı. Bunların çoğunluğu iki kısımlı kuruluşlardı: bir kısım erkekler için bir kısım da kadınlar için. Roma hamamlarının aksine Selçuklu hamamları dalış havuzları içermemekteydi; bunun yerine su, sürekli olarak bir çeşmenin içerisine yerleştirilmiş olan bir musluk ya da su ağzından bir lavaboya dökülürdü.[44] Alanya Kalesi'nde bugüne kadar tespit edilmiş hamamlar; Aşağı Kale Hamamı, Selçuklu Hamamı/İçkale Hamamı, Ehmedek Kalesi Dizdar Köşkü Hamamı, İçkale/Sarnıç Kalesi Soğuksu Hamamı ve 2018 yılı kazı çalışmaları kapsamında ortaya çıkarılan ve İç Kale'de yer alan Selçuklu Saray Hamamıdır. Ayrıca kamu hamamlarının yanı sıra geleneksel konut mimarisinde Alanya'da "İçeri" olarak adlandırılan odalarda bulunan yatak yorganın istiflendiği yüklük dolabının bir bölümü yıkanmak için gusülhane olarak kullanılmasının yanı sıra mutfağa yakın olarak da konumlandırılmış ev içi yıkanma mekânları bulunmaktadır. Söz konusu özel yıkanma mekânları işlevsel nedenlerle su sarnıcı ve ateşe kolay ulaşılan mutfağın hemen bitişiğinde yer almaktadır. Böylece soba kazanından ya da daha gelişmiş taban ve duvar ısıtmasında kullanılan fırınlardan oluşan ısıtma gereçlerinin ortak kullanımı ve paylaşımı sağlanır.

Aşağı Kale Hamamı

Kızıl Kule yanında bulunan küçük hamam, Alanya Kalesi, tescilli yapılar grubu içerisindedir. Hâlihazır harita üzerinde Alanya Kalesi Tophane Mahallesi 291 Ada, 1

[42] Önge,a.g.e.,s.11

[43] Turan, a.g.e.,s.346-347

[44] T. Talbot Rice, a.g.e.,2015,s.150

Parsel'de yer almaktadır. Aşağı Kale Hamamı olarak adlandırılan yapı 13. Yüzyıl Selçuklu eseridir. Yapının orijinal kullanımı hamamdır. Ortada kubbe örtülü mekânda dört kurna ve "Göbektaşı" vardır. Doğu tarafında iki oda ve güneyinde dışarıda külhan bölümü yer alır. Cumhuriyet Döneminde beton kullanılarak onarılan hamam, Ortası Kubbeli, Türk hamamlarında yaygın olan kare planlı, ortası kubbeli, köşelerinde halvet hücreleri ve hücre üstlerinde küçük kubbeler bulunan bir sistemde tasarlanmıştır. Sıcaklık mekânının doğusunda yer alan iki halvet hücresinde sekiler, sekilerin üzerinde kurnalar bulunur. Sıcaklık mekânı, kubbe üzerindeki fil gözü denilen ışık gözleriyle aydınlatılır. Sıcaklığın güneyindeki dış bölümde, hamamın ısıtıldığı, kapalı ve geniş ocak yeri olan külhan sağlam durumdadır. 17. Yüzyıl'da (1671-1672) Alanya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bu bölüm ile ilgili şu ifadelere yer verir: Şahın bir çeşmesi var. Emri Huda ile kayadan çıkar bir ayındır ve bir hamamı var, altı ay işler altı ay işlemez."[45] Sıvalı ve dam örtülü olan hamam bugün özel mülkiyettedir. "Hamamlarda küçük kubbelerde ya da tonozlarda ışık gözlerinin daha geniş yüzeylere yayılabilmesi, hatta kubbe ve tonozların etek seviyelerine kadar inmesi, bunların dış yüzeylerinde örtü malzemesi olarak sıva veya kiremidin, daha sonraki yüzyıllarda da kurşunun kullanılması ile mümkün olmuştur."[46] Hamamın sur dışında bulunan Girene Çeşmesi su kaynağından gelen suyu kullanması ve Girene Çeşmesi yanında bulunan Tarihi Sarnıç yapılarının su dağıtım sisteminin bir parçası olması muhtemeldir. Aşağı Kale Hamamı'nın Çarşı Hamamı olarak kullanıldığı Alanya Kalesi yaşayanlarınca anlatılmaktadır. Alanya Belediyesi'nde su işlerinde ustabaşı olarak çalışıp emekli olan 1937 doğumlu Sebahattin Kılınçay ile yapılan görüşmede 1950'li yıllarda Aşağı Kale Hamamı'nın çalıştığı bilgisi alınmıştır. Anlatılarında 1956 yılında evlendiğini ve eşinin babasının bir kaşıntı rahatsızlığı nedeni ile eşi ile birlikte bu hamama gittiğini belirtmiştir.[47]

Hisariçi Mahallesi Selçuklu Hamamı

Evliya Çelebi 1671 'de Alanya Kalesi'ni anlatırken güneydeki İçkale/Sarnıçlı Kale ve kuzeydeki İç Kale/Ehmedek Kalesi'ni, Süleymaniye Camii'ni Bedesteni /Bezastanı anlatır ve bir de kahvehane bulunduğunu, Kalede bunlardan başka han, hamam ve imaret ve medrese ile ilgili bir iz olmadığını söyler.[48] Hamam ilk kez Konyalı tarafından yayımlanmıştır. Konyalı: Hamam İç Kale ile beraber Birinci Sultan Alâüddin tarafından kale

[45] Çelebi,a.g.e.,s.297
[46] Önge,a.g.e.,s.55
[47] Sebahattin Kılınçay, Alanya Kalesi Çarşı Mahallesi yaşayanı, kişisel iletişim,2018
[48] Çelebi,a.g.e.,s.297

muhafızları için yapılmıştır. Alâiyye'liler burasını hamam olarak bilmiyorlardı. Buraya "Tol arası" diyorlardı. Burasının hamam olduğunu biz tespit ettik, der.[49] Hamamın külhanı İç Kale tarafındadır. Suyu toprak künklerle İç Kale'deki sarnıçlardan geliyordu. Hamam İç Kale ile birlikte birinci sultan Alâüddin tarafından kale muhafızları için yaptırılmıştır.[50] Lloyd ve Rice'a göre hamamın suyu, hamamın kuzey-batı tarafındaki sarnıçtan temin edilmektedir.[51] Yılmaz Önge ise, Lloyd ve Rice'ın su temini konusunda işaret ettiği kuzey-batı kenardaki sarnıç ile su deposu arasında su tesisatı görünmediğini sarnıcın suyunun sarnıç ile su deposu arasına yerleştirilmiş bir su dolabı aracılığı ile önce küçük hazneye oradan da su deposuna akıtılmış olabileceğini düşünür. Hamamın doğu duvarındaki niş ise yağmur suyunun çatıdan kontrollü bir şekilde sıcak su deposuna inmesini sağladığını düşündürmektedir.[52] Hamam Hisariçi Mahallesi İç Kale Mevkii'ndedir. Hisariçi Mahallesi 427 ada 11 parselde bulunan yapı, maliye hazinesindedir. 2005 yılı, Alanya Kalesi kazı onarım çalışmaları kapsamında kazısı yapılan Selçuklu hamamı ve çevresinde geçici koruma önlemi almak amacı ile tel örgü ile çevrilmiştir. 2005-2006 yılı kazısı kapsamında Hamamın batı cephesinde, binaya bitişik inşa edilmiş su kuyusu boşaltılmış; kuyunun zemine yakın seviyesinde bir künk ortaya çıkarılmıştır. Hamamın kuzeyinde ve sonradan binaya eklendiği anlaşılan dikdörtgen planlı havuzun güney-doğu köşesinde bir künk sistemi de ortaya çıkarılmıştır. [53]Alanya Kalesi yaşayanları bu hamamın kullanıldığı ile ilgili bir şey hatırlamamaktadırlar. Selçuklu Hamamı ile 427 Ada 7 Parsel 'de bulunan ve kale yaşayanları tarafından "Keleççe Sarnıcı" olarak bilinen su sarnıcının birbirlerine olan yakınlığı, bu iki yapının hamama su sağlama konusunda destek olduğu ya da asıl su kaynağı olma ihtimalini akla getirmektedir. Su dolabı ve ahşap su olukları bu iş için kullanılmış olabilir. Hamamın doğu duvarındaki niş ve toprak borular yağmur suyunun hamam deposuna yönlendirildiğini düşündürmekle birlikte çatıda bir su deposu olabileceğini de akla getirmektedir.

Ehmedek Kalesi Dizdar Köşkü Hamamı

Alanya Kalesi'nin iki İç Kale'sinden birisi olan Ehmedek Kalesi, yarımadanın kuzey tarafında yer almaktadır. Üç büyük sarnıç ve bir hamamın olduğu yapılar gurubunun karmaşık bir planı vardır. Konyalı'nın "Hamam" olarak tanımladığı mimari yapı ve

[49] Konyalı,a.g.e.,s.317
[50] Konyalı,a.g.e.,s.316
[51] Seton Lloyd – D.StormRice *Alanya(Alaıyya),* Ankara,1989,s.

[52] Önge,a.g.e.,1995,s.156
[53] M.Oluş Arık,*Alanya Kalesi 2005-2006 Yılı Çalışmaları,29.Kazı Sonuçları Toplantısı,Cilt 1*,Kocaeli,2007,s.91

sarnıçlarla ilgili olarak: Lloyd ve Rice "Evvelâ biçimsiz açık bir avlu ve onun altında da bir su kemerini beslemek gayesiyle yapılmış olan üç büyük sarnıç göze çarpmaktadır. Sarnıçlar bugün hâlâ kullanılmaktadır. Ortadaki holün kuzey-batı köşesinde 1.50 m^2 lik küçük, müstakil bir bölme vardır. Konyalı bunun hamam olduğunu söyler."[54] Konyalı'ya göre, "Dizdar Köşkü'nün hamamı hâlâ ayaktadır.1.50x1.50 m boyutlarında dört köşeli bir plana göre yapılan hamamın yüksekliği 2.80 metredir. Üstünü mini bir kubbe örter**."**[55] Hamam olarak adlandırılan yapı günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Ehmedek Kalesi Dizdar Köşkü Hamamı sınırlı sayıda insanın kullanımına sunulmuş ve buna göre boyutlandırılmış küçük ölçekli bir hamamdır.

İç Kale/Sarnıç Kalesi Soğuksu Hamamı

İbrahim Hakkı Konyalı İç Kale'yi çevreleyen dokuz burç saydığını, batıdaki burcun yuvarlak, üstünün de bir kubbe ile örtülü olduğunu anlatır. Kubbe altının kasnağında ve duvar içlerinde su künkleri bulunduğunu, kale muhafızları ve komutanlarının yazın yakıcı günlerinde burada yıkanır gusledelerdi der.[56] Lloyd ve Rice bu yapıyı Konyalı gibi Soğuksu Hamamı olarak adlandırmakla birlikte, yuvarlak planlı kulenin mahallinde pişmiş toprak su künkleri bulunmasına rağmen, duvarların içine gömülü durumda olduğu söylenen künkleri göremediklerini belirtirler.[57]

İç Kale Selçuklu Sarayı Hamamı

Alanya Kalesi 2018 yılında İç Kale Bölümü'nde yapılan kazılar sırasında Selçuklu Dönemine ait bir hamam yapısı ortaya çıkarıldı. Alanya Kalesi Kazı Heyeti Başkanı Prof. Dr. Osman Eravşar ;"Selçuklu Hamamı'nın bazı duvarlarının yıkılmış olduğunu ve hamamın Saray kullanımına tahsis edilmiş olabileceğini, "Hamam" yapısının doğu tarafında "Külhan", ocak kısmı üzerinde "Su Deposu", arkasında "Sıcaklık Mekânı" ve "Özel Yıkanma Odası" nın birbirini takip ettiğini" belirtmiştir.[58]Hamam yapıları, Hidrolik Uygarlıkların önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Tarihi Alanya Kalesi'nde 2018 yılı kazılarında gün yüzüne çıkarılan İç Kale Selçuklu Hamamı da dâhil olmak üzere şu ana kadar beş adet hamam yapısı tespit edilmiştir. Bunlar yukarıda da açıklamaları yapılan, Alanya Kalesi Aşağı Kale Hamamı, Hisariçi Mahallesi Selçuklu Hamamı, Ehmedek Kalesi

[54] Lloyd ve Rice, a.g.e.,s.29
[55] Konyalı, a.g.e.,s.192
[56] Konyalı,a.g.e.,s.198
[57] Lloyd ve Rice,a.g.e.,s.37
[58] https://www.arkeolojikhaber.com/haber-alanya-kalesinde-selcuklu-donemi-hamami-bulundu-16169/ (Erişim tarihi: 23.05.2019)

Dizdar Köşkü Hamamı, İç Kale/Sarnıç Kalesi Soğuksu Hamamı ve İç Kale Selçuklu Sarayı Hamamı'dır.

Evlerde Bulunan Hamam Ve Gusülhaneler

Geleneksel Alanya evlerinde "Hayat" olarak adlandırılan sofa, ev ahalisinin birlikte vakit geçirdiği, yemek yediği, sohbet ettiği ve evin diğer bölümleri ile çevrilen kısımdır. Alanya evlerinde odalar "İçeri" olarak adlandırılır. Evde ebeveynlere ait oda "Büyük İçeri" birlikte yaşanılan erkek evlat ve ailesine ait oda ise "Küçük İçeri" olarak adlandırılır. Her oda aslında bir oda olmanın ötesinde aynı çatı altında ikinci bir hane gibidir. Büyük ve küçük içeride genel olarak ısınmak ve su ısıtmak için ocaklık bulunur. Ayrıca gündüz kaldırılan, akşam serilen yer yataklarının toplandığı ve "Yüklük" olarak adlandırılan dolaplar ve dolabın gözlerinden birisi "Gusülhane" (banyo) olarak ayrılmıştır. Yıkanma, gusülhane adı verilen bu banyolarda yapılmaktadır. "Gusülhane adı verilen bu küçük ıslak hacimler babanın abdest alması ya da yıkanması için düzenlenir. Bu düzenleme İslami bir zorunluluğu yerine getirmek için düşünülmüştür. İslami kurallara göre durgun suda yıkanılmadığından, küvet yerine dışarıdan taşınılan su dökünülerek yıkanılır.[59]"Ailenin ortak kullanımda olan hamamlar evin içine alındığında ocağa ve suya yakın bir yere eklenir. Çoğu zaman mutfağa yakın bir bölme hamam bölümünü oluşturur. Söz konusu özel yıkanma bölümlerinde basit soba kazanı ya da daha gelişmiş bir sistem ile taban ve duvar ısıtmasının sağlanmasında kullanılan fırınlardan oluşan ısıtma gereçleri işlevsel olarak kullanılır.Türk Evi plân tipinde hamamlar, bina planı içinde yer alırlar.[60]

YAĞMURSUYU DRENAJ KANALLARI VE KANALİZASYON SİSTEMLERİ

Günümüzde kentlerin topraksız alanlarla kaplanması ile yağmur sularının yeraltı sularına karışması mümkün olmamakta bu nedenle kısa süreli yağmurlarda seller ve su baskınları ortaya çıkmaktadır. Yağmur suyunun drenaj kanalları aracılığı ile kontrol altına alınması, hızının yavaşlatılması ve toprak kaybına neden olmadan uzaklaştırılması yağmur suyu tahliye kanalları aracılığı ile mümkündür. Toprak kaybının azaltılması ile bitki örtüsünün korunması suyun yeraltı sularına karışmasını sağlayacaktır. Çatılardan hasadı yapılan ve depolanan yağmur suyu; suyun korunması ve kullanılmasının yanı sıra su taşkınları, kuraklık gibi sorunları ortadan kaldırarak doğal nem dengesinin korunmasını da sağlayacaktır.

[59] Doğan Kuban, *Türk "Hayat"lı Evi*, İstanbul, 1995, s.118
[60] Sedat Hakkı Eldem *Türk Evi Plân Tipleri*, İstanbul, 1954,s.14

Kentleşme ile birlikte suyun temini, iletimi, dağıtımı, drenajı kısacası tüm bunların kapsayacak şekilde su yönetiminin izleri bugüne kadar gelmiştir. Alanya Kalesi yerleşiminde su yönetimi izleri alanda yapılan gözlemlerde tespit edilmiştir. Henüz kazı yapılmamış alanlarda yapılan gözlem sonucunda su yapılarına rastlanmıştır.

Meyyit Kapısı Drenaj Kanalı

Kızıl Kule'den batı yönüne doğru çıkan surlarla sınırlanan bu bölümden ikinci bölüme geçişi sağlayan Meyyit Kapısı bulunur. Meyyit kapısına tırmanılan yolun altında taş döşeli büyük bir su kanalı bugün de işlevini sürdürmektedir. 2011 yılında alanda yapılan çalışmalarda restore edilmiştir. Llloyd ve Rice, bu su kanalı ile ilgili; Kapıdan (Meyyit Kapısı'ndan) girilir girilmez sağda büyük bir taş su kanalı vardır ki, bu, yukarı şehrin drenajı için ana çıkış yolu olsa gerektir, diye belirtmiştir.[61]

Alanya Kalesi Konutlarında Atık Su Yönetimi

Türk Evi Plan tipinde helâlar, en eski tiplerde ekseriya evin haricindedirler. Evin içine alındıkları zaman sofanın ucuna veya bir ilâvesine yerleştirirler. Musluk da sofanın bir tarafına gelir(Eldem,1954,s.14). Kışlık ya da yazlık dilim içerisinde bulunan tuvaletlerin kanalizasyon sistemi yoktur. Tuvaletlerin alt katta tuvalet çukurları bulunur. Tuvalet çukurlarının dışa açılan üst kotta havalandırma ve temizleme penceresi, alt kotta da havalandırma ve temizleme penceresi bulunmaktadır. Şiddetli yağmurlarda üst ve alt kottaki havalandırma/temizleme pencereleri birlikte açılarak yağmur sularının üst pencereden girerek alt pencereden atıklar ile birlikte akıp gitmesinin sağlandığı ve. Alanya Kalesi'nin meyilli arazisinde yer alan konutlardan bırakılan atıkların evlerin arasındaki yollardan ve sokaktan denize kadar aktığı sözlü olarak anlatılmaktadır. Eğimli arazide olmayan konutlarda ise alt kotta bulunan havalandırma/temizleme penceresinden başka daha küçük ve zemine birleşik bir delik bulunur. Bu deliğin önü kayrak ya da say taşı olarak adlandırılan düz ince bir taş ile kapatılır. Bu delik zaman zaman açılır ve tuvalet çukurunun dışına atıkların çıkması sağlanır. Bu atıklar bahçede gübre olarak kullanılırdı. Tophane Mahallesi yaşayanlarından 1970 doğumlu Hüseyin Ayan ile yapılan sözlü iletişimde bu tuvaletlere bölgede "Lap Lap Tuvalet" dendiğini aktarmış ve kendilerinin de tuvalet çukurunu boşaltmak için say taşını açtıklarını ve boşalttıklarını, atıkları bahçedeki fidanları gübrelemekte kullandıklarını anlatmıştır. Tuvalet çukurunda mutfak ve sularının, tuvalet suyu ile aynı yere akmasını önlemek için çukur içinde iki ayrı bölüm oluşturulduğunu

[61] Lloyd ve Rice,a.g.e.,s. 23

böylece mutfak atık sularının tuvalet atıklarına değmeden toprak zeminde emildiğini belirtmiştir.[62] Yunanistan'ın Atina yakınlarındaki Nea Ionia'da bulunan "Alanyalılar Derneği" başkanı Kosta Çobanakis'in evlerde süren yaşam ile ilgili Murat Koçak ve Emine Koçak'a anlatımlarından, evlerin fosseptik çukurlarının kapaklarını çok yağan yağmurlarda açtıklarını ve yağmur suyunun fosseptik odasının üst kotta bulunan havalandırma/temizleme penceresinden içeriye girdiğini aktarmıştır. İçerideki atıkların sel suyu ile birlikte alt kotta bulunan havalandırma/temizleme penceresinden çıktığını ve yokuş aşağı sokaklardan denize kadar aktığını öğreniyoruz. Zaman zaman mahallede yaşanan salgın hastalıklar ile ilgili "Ölek Geldi" denildiği de anlatılanlar arasındadır. Fosseptik çukurlarının temizliğinde izlenen bu sistemin hastalıklara sebep olduğu düşünülmektedir. Ayrıca açıktan atan bu atıkların yeraltı sularına sızması ve Girene Çeşmesi ve Lifos Suyu'nu da kirletme olasılığı dile getirilmiştir.[63]

Restoratör Mimar Emine Cimrin Koçak da Alanya Kalesi'nde yaptığı restorasyon çalışmalarında bu sistemin varlığını tespit etmiş, tarihi şehirde yaşayanlarla yaptığı görüşmelerde yağmurların yoğun olduğu mevsimlerde mahallede herkesin tuvalet çukurlarının havalandırma/temizleme pencerelerini açtığını sokaklardan atıkların aktığını aktarmıştır.[64]Tarihi Alanya Kalesi'nde kanalizasyon çalışmaları 2006 yılında başlamış ve Tophane Mahallesi'ne kanalizasyon sistemi 2006 yılında tamamlanmıştır. Hisariçi Mahallesi kanalizasyon sistemi ile ilgili çalışmalar 2018 yılında başlamış ve 2020 yılında tamamlanmıştır.

Su tedarik yöntemleri ve tuvalet atıklarının temizlenmesi ile ilgili benzer bir durumun Muğla'nın Fethiye İlçe sınırları içinde yer alan Kayaköyü/Levissi'de de uygulandığı bilinmektedir. Oktay Ekinci "Kayaköyü Dostluk Barış Köyü Olsun" adlı çalışmasında mübadele yıllarında göç eden Niko Amca ile yapılan söyleşiye yer vermiştir. Niko Amca, günlük yaşam ve evlerle ilgili şu bilgileri vermiştir:

> Tuvaletler evin dışında ve basit malzemeyle yapılı idi. Altında bir büyük çukur, fosseptik rolünü oynuyordu. Kanalizasyon yoktu. Tuvaletlerin yola bakan yüzlerindeki delikler, büyük yağmurlarda, selin yönünü tuvalete doğru çevirip fosseptiği temizlerlerdi. Su o deliklerden içeri girer ve pisliği alıp götürürdü. İki çeşmeden başka çeşme yoktu. Çeşmeden içme suyu ve sarnıçtan kullanma suyu alınırdı. Su satıcıları yoktu. Herkes kendi suyunu, çeşmeden taşırdı.

[62] Hüseyin Ayan, Alanya Kalesi Tophane Mahallesi yaşayanı, Kişisel İletişim,2017
[63] Murat Levent Koçak Alanya Kalesi Tophane Mahallesi Yaşayanı, Kişisel İletişim,2019
[64] Emine Cimrin Koçak Alanya Kalesi Tophane Mahallesi Yaşayanı, Kişisel İletişim,2019

> Yağmur suyunu içmezdik. Ovada beş-altı kuyu herkesin sulama ihtiyacını karşılardı. Soğutma için yalnız su kullanırdık. Levissi'de üç-dört evden fazla kiremitli ev yoktu. Evin ortasında bir direk, taa çatıya kadar çıkardı. Sonra bunun üstüne tahta döşeyip kapatırlardı. Tahtaların üstüne, hafif ve kolay dağılan taşlardan elde edilen bir toprak sererler ıslatıp ıslatıp bir taş silindirle ezerler, sertleştirip su geçirmez vaziyete getirirlerdi. Bunun üstüne akan yağmur suları, bir boru ile sarnıca akıtılırdı.[65]

SU TERAZİLERİ

Suyun kaynağından dağıtım sistemi aracılığı ile kullanıma sunulabilmesi için tarih boyunca su sistemleri geliştirilmiştir; su alma yapıları, suyolları, su dağıtma yapıları, uzaklaştırma sistemleri gibi. Su Terazileri bu sistemlerin dikkat çekici yapılarındandır. İnşaat Y. Mühendisi Mehmet Bildirici 2005 yılında İMO(İnşaat Mühendisleri odası)dergisi için hazırlamış olduğu Kadıköy Eski Su Sisteminde Depolu Su Terazisi başlıklı çalışmasında, Suyun basınç altında iletilmesi durumunda suyolu üzerine yapılan 20-30 metre yüksekliğinde inşa edilmiş kule şeklinde yapıları su terazisi olarak tanımlar. Su terazisinin görevi, su hattı içinde basıncı düşürmek, hava kabarcıklarını dışarı atmak ve üzerinde bulunan küçük havuzlar ile suyu iki-üç kola bölmektir diye belirtir.[66]

Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi Bedesten Mevkii'nde 318 ada 1 parselde yer alan yapı kalıntısı "Su Terazi'si/Sarnıç" olarak tescillenmiştir.

AŞAĞI KALE HAMAM ÖNÜ İŞLİKLERİ

Alanya Kalesi Tophane Mahallesi 288 ada 2-3-4 parsellerde 19.10.2009-01.12.2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında alanda yapılan bitki temizliği sırasında Kızıl Kule 'den batıya doğru devam eden sur duvarına bitişik bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekân Kızıl Kule önünden Tophane Mahallesi'ne Meyyit Kapısından geçerek ulaşımı sağlayan yolun sağ tarafındadır ve mahalle yaşayanlarınca "Şırahmene" olarak anılmaktadır. Alanya Kalesi yaşayanlarından Hayri Balıktay ile yapılan görüşmede bu yapıya Şırahmene dediklerini, ya deri tepmek ya da üzüm sıkmak için kullanılmış olabileceğini belirtmiştir, ayrıca kendi evlerinin bahçesinde de bir Şırahmene'nin olduğunu ama zamanla toprak ile dolduğunu belirtiştir.[67] Mahalle yaşayanları tarafından "Hamamlı Ev" olarak adlandırılan Geleneksel Alanya Evi, bitişiğindeki hamam ile bir bütün teşkil

---

[65]Oktay Ekinci, *Kayaköyü Barış ve Dostluk Köyü Olsun,* Birinci Baskı 1997,s. 39

[66] Mehmet Bildirici,İMO (İnşaat Mühendisleri Odası)Dergisi,2005

[67] Hayri Balıktay, Alanya Kalesi Tophane Mahallesi yaşayanı, Kişisel İletişim,2021

etmektedir. Restorasyon çalışmaları sırasında yeni buluntulara rastlanmış ve kazı bir süre daha devam etmiştir. Kazılar sırasında duvarları sıva ile kaplı zemini mazgallı bir görünüme sahip işlikler ortaya çıkarılmıştır. Bu işliklerin yelken bezi, halat gibi gemi malzemelerinin yapımı için kullanıldığı düşünülmüştür.[68]

Deri tabaklamada su ve tuz önemli faktörlerdir. Deri işliklerinin suya yakın olması ve Hamamönü Kazısı'nda ortaya çıkarılan işliklerin deri işlikleri olabileceği varsayımı üzerinde durulmuş ve kazı sonucunda bu işliklerin yelken bezi, halat gibi malzemelerin yapımında kullanıldığı düşünülerek bu bölümle ilgili araştırma deri ve dericilik konusuna yönelmiştir. Tuzlu deniz suyu ve hamamdan sağlanacak su, bu işliklerde kullanılmış olmalıdır. Derinin bozulmasını önlemede kullanılan tuzlamanın erken dönemlerden beri bilindiği düşünülmektedir. Tuzlama iki şekilde yapılmaktadır; "Kuru Tuzlama" tuz serperek, "Islak Tuzlama" ise tuzlu suya batırmak sureti ile yapılıyordu.[69] Tabaklama işlemine alınana kadar derinin bozulmadan depolanması sağlamak amacıyla, çeşitli konservasyon yöntemleri uygulanır. Uzun süreli (altı aya kadar) koruma için tuzlama, tuzlu suya yatırma, kurutma ve tuzlu kurutma yöntemleri kullanılabilir.[70] Kuşadası'nda 1890'lı yıllarda 22 adet tabakhane mevcuttu. Bu tabakhaneler önceleri kendi isimleri ile anılan Tabakhaneler Sokağı üzerinde bulunuyor, deriler genellikle deniz kenarında doğal tuzlu deniz suyu ile yıkanıyordu.[71] Aşağı Kale Hamam Önü Kazısı'nda ortaya çıkan işliklerin Alanya Kalesi'nin tek akarsu kaynağına, denize ve hamama yakınlığı ve alanda ortaya çıkarılan "Şırahmene" yapısının yaşayanlarca bilinir olması bu konu üzerinde araştırma yapma gereğini doğurmuştur. "Şırahmene" kelimesinin sadece üzüm suyu çıkarılan işlik olarak kullanılmadığını ve yemeniciler tarafından deri tabaklama işleminde "Sumaklama" olarak anılan işliklere de "Şırahmene" denildiği saptanmıştır.1934 doğumlu Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanlarından Müşerref Kayhan ile 02.03.2019 tarihinde yapılan kişisel görüşmede, Hisariçi Mahallesi 432 Ada 2 Parselde bulunan ve "Halil İbrameelin" Evi olarak bilinen evin bahçesinde biri küçük, diğeri büyük iki adet havuz benzeri mekân bulunduğu belirtilmiştir. Küçük olan işlik mekânının genişliğinin bir metre çapında yüksekliğinin yaklaşık 60-70 cm. olduğu ve bu işlikte kireçleme işlemi yapıldığı, diğer havuzun ise daha büyük olmak

[68] https://www.alanya.bel.tr/S/485/Hamam-Onu-Kazisi, Erişim Tarihi: 24.03.2019
[69] Nuray Yıldız, (1993) Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi, İstanbul,1993,s.243

[70] Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi/Ham Deri İşleme Tesisleri,Ankara,2017,s.9

[71] KUYETA Kuşadası Yerel Tarih Dergisi,Sayı:13,İzmir,2010,s.16

suretiyle yaklaşık olarak 1-1,5 metre genişliğinde ve 2,5-3 metre boyunda, yüksekliğinin ise 60-70 cm olduğunu belirtmiştir. Görüşmelerde 'Kireç Yalağı' olarak adlandırılan kireç havuzunda derileri kirece bastıklarını, tüylerinin bu işlem sonunda döküldüğünü ve büyük olan işliği ise Sumaklama/ Şırahmene olarak bildiklerini ve kireçleme yapılan derilerin sonraki aşamada Şırahmene 'de sumaklı suyun içinde bekletildiğini, derileri burada teptiklerini, bu işlemin günlerce sürdüğünü, bu işlemler yapılırken kendilerinin de komşularına sarnıçtan su taşıdıklarını anlatmıştır(M. Kayhan, kişisel iletişim, Mart 2019).Deri işlemeciliği ile ilgili Alanya Kalesi yaşayanları ile yapılan yüz yüze görüşmelerde de anlatılanlar deri tabaklama işi, yemenicilik gibi mesleklerin yakın zamana kadar bilindiğini ortaya çıkarmıştır. "Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam" kitabında öğretmen ve araştırmacı yazar Haşim Yetkin; Alanya'da 151 yemeni ustasının bulunduğunu yazmıştır.[72] Hisariçi Mahallesi yaşayanlarından Yemenici Gugulu Hüseyin Aydoğan'ın oğlu Yemenici 1942 doğumlu Mehmet Aydoğan ve eşi 1946 doğumlu Zahide Aydoğan ile yapılan görüşmede deri tabaklanan Şırahmene 'den bahsetmişler ve göç ettikleri yaylada herkesin kendi "Şırahmene "sinin olduğunu ve Hisariçi Mahallesi 432 ada 2 parselde bulunan ve günümüzde restorasyonu yapılarak turistik işletme noktası olarak hizmet veren mekânın bahçesinde de eskiden iki adet deri tabaklama havuzu bulunduğunu ancak günümüze kadar gelmediğini anlatmışlardır. Kireçleme denen küçük mekânda (Kireç Yalağı) derilerin bekletildiğini, Şırahmene'nin içine ise dört kişinin girebilecek kadar büyük olduğunu Sumaklama işlemini bazen de derileri tulum oluşturacak şekilde dikerek, açık bırakılan delikten, sıcak suda bekletilmiş ve ılımış sumaklı su ile doldurarak yaptıklarını ve Deri işleme ve yemenicilik ile ilgili çocuk yemeni kalıbı ve deriyi parlatmakta kullanılan ve "Muşta" adı verilen araç gereci de hatıra olarak sakladıklarını da anlatmışlardır (M.Aydoğan ve Z. Aydoğan, Kişisel İletişim, Aralık 2018). Bu yöntem ile ilgili yapılan araştırma sonucunda deri tabaklamada küçük işliklerde bu yöntemin uygulandığı bilgisine erişilmiştir. Doç. Dr. Nuray Yıldız Eski Çağda Deri İşlemeciliği adlı çalışmasında bu konuda şöyle bir saptama yapmıştır:

En basit tabaklama yöntemi olarak, tabaklanacak deri basitçe dikilerek, torba haline getirilerek, içine tabaklama sıvısı doldurularak, bu sıvıyı emmesi için asıldığından, geniş yerlere ihtiyaç duyulmamış olabilir. Ayrıca bu işlerin yapılması için suyun bulunduğu

[72] Haşim Yetkin, *Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam*, İstanbul,2003,s.134-135

yerlerin araştırılması gerekir.[73] Alanya Kalesi yaşayanlarından 1942 doğumlu Hasan Marçıl babası Yemeni Ustası Hüseyin Marçıl ile birlikte deri tabaklama işini Halk arasında Durbannas Yaylası olarak bilinen (Alanya Deretürbelinas Köyü/Mahallesi) yaylada yaptıklarını, "Kireçleme" ve "Sumaklama" olarak bilinen havuzların da yaylada bulunduğunu belirtmiştir. Derileri öncelikle Muharbaşı/Pınarbaşı/Dokuzoluk denilen suda ıslattıklarını, yumuşayan derileri 'Kireçleme Havuzu'nda tüyleri dökülene kadar beklettiklerini ve derilerin 'Şırahmene'de sumak ile ıslatıldığını ve günlerce teptiklerini anlatmıştır. Sumak için Taşatan Mevkii'ndeki Çakıllıca'ya gittiklerini ve topladıkları Sumak Çalılarını yaylaya eşek ve atlarla götürerek kuruttuklarını, kuruyan sumakları toz haline getirerek deri tabaklamakta kullandıklarını ve yaylada yaklaşık yirmi ailenin bu işi yaptığını ve deri tabaklama işi yapılan yere Debbane/Dabbağne /Debbağhane /Tabakhane dediklerini belirtmiştir. Aynı zamanda Hisariçi Mahallesi 432 ada 2 parselde bulunan komşularının bahçesinde Şırahmene bulunduğunu ve deri tabaklama işini burada yaptıklarını anlatmış ve aynı zamanda komşularının ipek iplik, yün ve pamuk gibi dokuma ürünlerini de boyadıkları ve zarflar içinde hazır boya sattıklarını belirtmiştir. Bu eve ait yemenicilik ile ilgili malzemelerden bir kısmı günümüzde turistik hizmet noktası olarak kullanılan mekânda sergilenmektedir. Yine aynı mahallede 325 ada 4 parselde bulunan evin bahçesinde üzüm yetiştirildiğini ve bu evin bahçesinde de Üzüm Şırahmene'si olduğunu bahçede bol miktarda üzüm bulunduğunu ancak bu Şırahmene'nin dericilikte kullanılmadığı belirtilmiştir. Restorasyon sonrası bu Şırahmene'nin yerinde olmadığı anlatılmıştır.[74] Hisariçi yaşayanlarından Galip Dizdaroğlu Durbannas Yaylası'nda deri tabaklama işi yapılırken komşuların da yardımcı olduğunu tabaklama işi bitince hep birlikte tabaklama işi bitenin adı ile tekerleme söylediklerini ve: "Hartuldu, hurtuldu Gugulu kurtuldu" ya da "Hartuldu, hurtuldu Marçıl kurtuldu" anlatmıştır.[75] Alanya Kalesi eskil su yapılarına benzer başka yerleşimler ile ilgili literatür taramalarında Güneybatı Anadolu'da Muğla ili, Fethiye ilçe merkezine 8 km uzaklıkta yer alan ve eski adı Levissi olan Kayaköy'deki tarihi taş mekânlarda bulunan, ve bölgede "Alaf" olarak bilinen mimari yapı elemanları ile Alanya Kalesi Aşağı Kale Hamamı önünde ortaya çıkan işliklerin benzerliği dikkate değer görülmüştür.

[73] Yıldız, a.g.e., s.274
[74] Hüseyin Marçıl, Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanı, kişisel iletişim,2019
[75] Galip Dizdaroğlu, Alanya Kalesi Hisariçi Mahallesi yaşayanı, kişisel iletişim,2019

Mimar Hilal Alyanak tarafından yapılan araştırmada, “Alaf” adı verilen mimari yapı elemanlarının bölgede yaygın olan dericilik ile ilgili günümüze gelen iz olduğu saptanmıştır. Alyanak yapmış olduğu tez çalışmasında, günümüzde terk edilmiş ve yaşanmayan bir yerleşim yeri olan Kayaköy'deki konutlar mimari açıdan incelendiğinde ortaya çıkan varsayımlarla kentin dokusuna ait izlerin tanımlanabileceğini belirtir.

Levissi/Kayaköy evlerinin bodrum katlardaki en tipik mimari eleman moloz taştan inşa edilen ve yerel adı 'alaf' olan 50-60 cm derinliğinde yapı elemanlarıdır. Bölgede yapılan görüşmelerde 'Alaf'ların deri üretiminde kullanıldığı saptanmıştır. Her üç evden birinde olan 'Alaf' Kayaköy yerleşkesinde önemli deri üretiminin göstergesidir.[76] Mehmet Ali Diyarbakırlıoğlu “Kaybolan Meslekler” çalışmasında dericilikte kullanılan malzemeler ve araç gereçler arasında saydığı ve “Alefi” olarak adlandırdığı malzemeyi şöyle tanımlar:”Alefi: Kitre, mermer tozu,sabun ve balık yağı karışımı olup derinin iç tarafına sürülür.[77]

Pompeii’de ortaya çıkarılan işlik mekânlarının yapı malzemesi ve planı, günümüzde Kayaköy’de bulunan “Alaf”lar, Alanya Kalesi’nde tanımlanamayan işlikler ve Şırahmene yapısı, Ortaçağ’dan günümüze kalan yöntemler ile deri işçiliği yapılan Fas’ın Fes şehrindeki tabakhane yapılarının araştırma sırasında benzerlikleri dikkat çekici bulunmuştur. Fes kentinde bugün turistik olarak mutlaka görülmesi gereken yerler arasında sayılan ve eski kent dokusu içinde yer alan tabakhaneler, derileri topraktan yapılmış büyük havuzlarda işlemektedir. Tabaklama işlemine yatırmadan önce derinin bozulmadan korunması için tuzlama ve tuzlu suya yatırma yöntemlerinin kullanılması ve Kuşadası’nda yakın zamana kadar debbağların deniz suyunu bu işlem için kullanmış olmaları ve Hamamönü işliklerinin su ve deniz suyu ile yakınlığı bu işliklerin dericilik için kullanılmış olabileceği varsayımına neden olmaktadır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç

Eskil su sistemleri sadece tarihi eser olarak değerlendirilmemeli, günümüz ve gelecek için sürdürülebilir su politikaları oluşturulmasında örnek olarak alınmalıdır. Henüz kazıların

[76] Hilal Alyanak *Mimaride Enerji Etkin İyileştirme Kayaköy Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Muğla,2012,s.42

[77] http-5:http://diyarbakırlıoğlu.com/tabaklik-sepicilik-debbaglik/(Erişim tarihi 23.05.2019)

tamamlanmadığı tarihi şehirde, yüzey araştırması ile gözlemlenebilen su yapıları mevcuttur. Kazı yapılan alanlarda ortaya çıkan su yönetimi ile ilgili sistemlerin kayıt altına alınması ve her bir su bileşeninin birbiriyle ilintili değerlendirilmesi gerekmektedir. Sarnıç, çeşme, hamam gibi su yapıları, su hasat yöntemi, suyun iletimi ve uzaklaştırma sistemleri farklı yapı örnekleri olmalarına rağmen bir arada işleyen bir bütünün parçalarıdır. Bu nedenle "Alanya Kalesi Su Sistemi" bir bütün olarak ele alınmalıdır. Alanda restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılması, bu yapıların inşa edildiği ve kullanıldığı döneme ilişkin mimari ve mühendislik çalışmalarının anlaşılması açısından önemlidir. Bu çalışmalar diğer restorasyon çalışmalarının kapsamından ayrı değerlendirilmeli, projelendirilmeli ve uygulanmalıdır. Erozyon ve heyelanın önlenebilmesi için eskil su sistemleri ve modern teknoloji ile oluşturulan atık ve yağmur suyu sistemleri birlikte değerlendirilmelidir. Anıtsal yapılar ve sivil mimarlık örneklerinin Alanya Kalesi'nde gözle görülecek kadar açıkta olması inceleme kolaylığı sağlarken, bu unsurların kolaylıkla dikkatten kaçmasına da neden olabilmektedir. Birinci derece sit alanı olan Tarihi Yarımada'da su ve atık su yönetimi yapılması, eskil su sistemlerinin işler duruma getirilmesi ve bu alanların haritalandırılarak ziyaretçi ve yaşayanlar için yeniden işler ve gözlemlenebilir olması, geçmiş ile bugünün bağlantısını kuracaktır.

Tartışma

Tarihi Yarımadada Yağmur Suyu Hasat Sistemleri ve Su Kullanımı konulu araştırma, Alanya Kalesi su yapılarının tamamı hakkında kapsamlı bir sunum değildir. Seçilmiş su yapılarının su hasat yöntemleri ve su deşarj yöntemlerinin yanı sıra su kullanımı konusunda alanda yaşayanlar tarafından geliştirilen su kullanım kültürüne de değinilmiştir. Kalıntılar ile ilgili literatür taraması, yaşayanlar ile yapılan görüşmeler farklı su kullanım alanlarının varlığına da işaret etmiştir. Aşağı Kale Hamamönü kazısında ortaya çıkan işliklerin Kayaköy evlerinde bulunan ve yörede "Alef" olarak bilinen deri işliklerine benzemesi, Alanya Kalesi yaşayanları ile yapılan kişisel iletişimde deri işlenen işliklerin varlığı ve bu işliklere "Şırahmene" adının verildiği belirlenmiştir. Kızıl Kule yakınında yapılan kazı çalışmaları kapsamında ortaya çıkarılan ve bölgede "Şırahmene" olarak anılan yapı araştırılmıştır. Hamamönü kazısında ortaya çıkarılan işlikler ve yerleşimde yoğun olarak bulunan yemeniciler, Hamamönü işliklerinin deri işlikleri olduğunu düşündürmüştür. Alanya Kalesi'nin su ile ilişkisi deniz taşımacılığında ve ticaret ağındaki yeri ile ilgili olarak ön plana çıkarken, tuzlu deniz suyunun günlük hayatta pratik kullanım yöntemlerinin

geliştirildiğini göstermektedir. Tarihi yarımada üzerinde yağmur suyu hasat yöntemleri ile ilgili geliştirilen sistemler araştırılmış ve sur duvarı üzerinde bulunan su kanalından, çatılardan, açık arazilerden toparlanan ve çeşitli sistemlerle yönlendirilen suyun kullanım için depolanması ve fazlasının deşarj hattı ile alandan uzaklaştırılması ile ilgili su yapıları tespit edilmiştir. Banyo, mutfak ve tuvalet atık sularının giderilmesi yarımadanın coğrafi yapısına uygun geliştirilen yöntemler ile çözülmüştür. Eğimli arazide bulunan konutlarda, üst kotta bulunan havalandırma penceresi vasıtasıyla fosseptik çukurlarının içine doldurulan yağmur suyunun, çukurun içindeki pislikleri de alarak alt kotta bulunan pencereden akması ve fosseptik çukurunun temizlenmesi sağlanmıştır. Eğimli olmayan düz arazideki konutlarda ise, fosseptik çukuru ile aynı düzeyde bulunan küçük pencerenin zaman zaman açılarak bahçeye kaba pisliğin akıtılması ve atıkların gübre olarak kullanılması yöntemi uygulandığı saptanmıştır.

Öneriler

Su yapıları inşa edildikleri dönemlere ilişkin günlük yaşamı ve zamanının mimarlık ve mühendislik bilgilerini de anlatmaktadır. Sarnıç, çeşme, hamam gibi su iletim ve uzaklaştırma sistemleri farklı yapı örnekleri olmalarına rağmen bir arada işleyen bir bütünün parçalarıdır. Bu nedenle "Alanya Kalesi Su Sistemi" bir bütün olarak ele alınmalıdır. Alanda restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılması, bu yapıların inşa edildiği ve kullanıldığı döneme ilişkin mimari ve mühendislik çalışmalarının anlaşılması açısından önemlidir.

Bu çalışmalar diğer restorasyon çalışmalarının kapsamından ayrı değerlendirilmeli, projelendirilmeli ve uygulanmalıdır.

Erozyon ve heyelanın önlenebilmesi için eskil su sistemleri ve modern teknoloji ile oluşturulan atık ve yağmur suyu sistemleri birlikte değerlendirilmelidir.

Yarımadanın günümüzde Açıkhava müzesi konumunda olması ve bütün alanda serbestçe gezilmesi tarihi mirasın kaybolmasına neden olmaktadır. Bunun önlenebilmesi için Alanya Kalesi su yapıları ile ilgili kapsamlı bir haritalandırılma çalışması yapılmalı ve bu alanlarda denetimli gezi güzergâhları oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Alanya Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı, 1999, KA-BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme –Mimarlık ltd
2. Alyanak,H.(2012) Mimaride Enerji Etkin İyileştirme Kayaköy Örneği , T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Enerji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Muğla
3. Antalya Valiliği;Antalya Kültür Envanteri,(2003)Alanya
4. Arık,O.(2007),Alanya Kalesi 2005-2006 Yılı Çalışmaları,29.Kazı Sonuçları Toplantısı,Cilt 1,Kocaeli
5. Bektaşoğlu,M.(2013),Anadolu'da Su Medeniyetleri Dizisi:1,Anadolu Şehrinin Su Yapıları,Ankara,SFN Yayıncılık
6. Belli, O.(1997) Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
7. Bildirici, M. (1994). "Tarihi Su Yapıları: Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke." Devlet Su İşleri, 40. Kuruluş Yılı Yayını, Ankara.
8. Bildirici, M. (2008)5. Dünya Su Forumu Bölgesel Hazırlık Süreci Türkiye Bölgesel Su Toplantıları/Tarihi Su Yapıları Konferansı, DSİ II.Bölge Müdürlüğü,İzmir,Güneş Ofset
9. Çelebi(1935) Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz(1671-1672),9.cilt, İstanbul, Devlet Matbaası
10. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi/Ham Deri İşleme Tesisler(2017) Ankara
11. Çığ, M.İ. (2003), Sumerli Ludingirra, Ludingirra'nın Yaşamöyküsü Tablet 14, İstanbul, Kaynak Yayınları,
12. Ekinci, O. (1997) Kayaköyü Barış ve Dostluk Köyü Olsun, Birinci Baskı,
13. Eldem Sedat,H.(1954) Türk Evi Plân Tipleri,İstanbul, Pulhan Matbaası
14. Hacıgökmen, M.A. (2010)Türkiyat Araştırmaları Dergisi, cilt/sayı,27

15. Herodotos-Herodot Tarihi (1973)(Çev. M.Ökmen,Yunanca aslıyla karşılaştıran ve sunan, A.Erhat)İstanbul, Remzi Kitabevi,

16. İbn Haldun(2018) Mukaddime,(Yayına hazırlayan:Süleyman Uludağ),İstanbul, Dergah Yayınları

17. İbn-Bibi (1996) İbn Bibi El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye,1281 Selçuknâme (Çev:Prof. Dr. Mürsel Öztürk)Ankara,T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi

18. Konya Büyükşehir Belediyesi (2012),Dünya Miras Listesinde Bir Neolitik Kent "Çatalhöyük",Konya

19. Konyalı,İ.H. (1946) Alanya(Alâiyye)Tarihi, İstanbul, Ayaydın Basımevi

20. Kuban, D.(1995)Türk "Hayat"lı Evi,İstanbul,MTR Yayıncılık
21. KUYETA(Kuşadası Yerel Tarih Dergisi(2010),İzmir, Yeniyol Matbaası
22. Lloyd, S - Rice D. S.(1989) Alanya(Alaıyya), Ankara,Türk Tarih Kurumu Yayınları

23. Mansel, A.M. (1999),Dünya Tarihi- Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, Atatürk kültür Dil ve Türk Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi

24. Omay, E.(1978),İlk Hidrolik Mühendisi: Thales, Türkiye İnşaat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi 25-27 Ekim, Ankara
25. Önge,Y.(1995)Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları
26. Öziş, Ü.(2007) 5. Dünya Su Forumu Bölgesel Hazırlık Süreci Türkiye Bölgesel Su Toplantıları Tarihi Su Yapıları Konferansı. Devlet Su İşleri II. Bölge Müdürlüğü Yayını ,İzmir

27. Redford,S.(2008) Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye/Alanya),İstanbul,Eren Yayınevi

28. Rice,T,T(2015)Anadolu Selçuklu Tarihi, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD. ŞTİ.,Ankara
29. T.C. Antalya Valiliği(2003) Kültür Envanteri/Alanya, Antalya
30. Turan O. (2008) Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ankara, Ötüken Neşriyat A.Ş.

31. Vitruvius(2017) Mimarlık Üzerine,(Çev:Çiğdem Dürüşken) İstanbul, Alfa Basım Yayım

32. Voyacoğlu,V.(2002)Alanya, Alanya, Günizi Matbaacılık
33. Yetkin,H.(2003) Dünden Bugüne Alanya'da Yaşam, Çali Grafik Matbaacılık, İstanbul
34. Yıldız, N. (1993) Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayın No:540/Fen Edebiyat Fakültesi Yayın No:31

İNTERNETKAYNAKLARI

http-1: https://www.hittitemonuments.com/index-t.htm(Erişim Tarihi,30.12.2018)

http-2: https://islamansiklopedisi. org.tr/hamam#1 (Erişim tarihi:20.04.2019)

http-3: https://www.arkeolojikhaber.com/haber-alanya-kalesinde-selcuklu-donemi-hamami-bulundu-16169/(23.05.2019)

http-4:https://www.alanya.bel.tr/S/485/Hamam-Onu-Kazisi(Erişim Tarihi) 24.03.2019, saat. 20.25)

http-5:http://diyarbakırlıoğlu.com/tabaklik-sepicilik-debbaglik/(Erişim tarihi23.05.2019)

KİŞİSEL İLETİŞİM

1. İsmet Düşün 1935 İsmet (Hüseyin) Düşün1935 21 Haziran 2017

2. Hüseyin Ayan ile 6 Ekim 2017 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
3. Mehmet Akman, Emekli Öğretmen,5 şubat 2018 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
4. Mehmet Aydoğan ve Zahide Aydoğan ile 2 Mart 2018 tarihinde yapılan kişisel iletişim.

5. S. Kılınçay ile 1 Ağustos 2018 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
6. Galip Dizdaroğlu ile 7 Ağustos 2018 tarihinde yapılan kişisel iletişim.

7. Atiye Doydu ile 10 Şubat 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim
8. M.Levent Koçak ile 24 Şubat 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.

9. EmineCimrinKoçak ile 24 Şubat 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
10. Müşerref Kayhan ile 2 Mart 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
11. Halit Erdoğan ile 3 Mart 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
12. Galip Dizdaroğlu 5 Mart 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
13. Hasan Marçıl ile 9 Mart 2019 tarihinde yapılan kişisel iletişim.
14. H. Balıktay ile 5 Aralık 2021tarihinde yapılan kişisel iletişim.